

Medijski prikaz obrazovanja za vrijeme Drugog svjetskog rata u Slobodnoj Dalmaciji

Čemeljić, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:558186>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-08**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Sveučilišni diplomski studij

Novinarstvo i odnosi s javnostima

Barbara Čemeljić

**Medijski prikaz obrazovanja za vrijeme Drugog
svjetskog rata u Slobodnoj Dalmaciji**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za turizam i komunikacijske znanosti
Sveučilišni diplomski studij
Novinarstvo i odnosi s javnostima

Medijski prikaz obrazovanja za vrijeme Drugog svjetskog rata u Slobodnoj Dalmaciji

Diplomski rad

Student/ica:

Barbara Čemeljić

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Marijana Ražnjević Zdrilić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Barbara Čemeljić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Medijski prikaz obrazovanja za vrijeme Drugog svjetskog rata u Slobodnoj Dalmaciji** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. METODOLOGIJA RADA	6
2.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA	9
2.2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	9
2.3. ISTRAŽIVAČKA PITANJA	10
3. POVIJESNI PREGLED HRVATSKOG OBRAZOVANJA TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	11
3.1. 1941. GODINA	20
3.2. 1942. GODINA	21
3.3. 1943. GODINA	22
3.4. 1944. GODINA	25
3.5. 1945. GODINA	28
4. <i>SLOBODNA DALMACIJA</i>	30
5. ULOGA ZAVNOH-A I NOO-A U HRVATSKOM ŠKOLSTVU	33
6. KVANTITATIVNA ANALIZA.....	43
7. KVALITATIVNA ANALIZA.....	51
8. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA.....	61
9. ZAKLJUČAK	64
SAŽETAK.....	66
SUMMARY	67
POPIS LITERATURE	68
POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFIKONA	71
ŽIVOTOPIS	72

1. UVOD

U Hrvatskoj se školstvo tijekom Drugog svjetskog rata suočilo s mnogim poteškoćama i velikim promjenama. Zajedno sa obrazovnim sustavom, Hrvatska je doživjela i brojne političke promjene tijekom Drugog svjetskog rata. Prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH), Hrvatske je bila u sastavu Kraljevine Jugoslavije. Obrazovni sustav bio je pod utjecajem ovih političkih promjena koje su se tijekom godina razvijale. Nezavisna država Hrvatska je koristila obrazovanje za širenje svojih uvjerenja. Obrazovni sustav je bio namijenjen promicanju ideologije NDH, a nastavni plan i program bio je podložan političkim pritiscima. Vrsta obrazovanja u određenom području mogla se mijenjati ovisno o tome jesu li ga okupirale njemačke, talijanske ili druge snage. Glavne posljedice rata su bile zatvorene i uništene škole, što je rezultiralo prekidom obrazovanja i rastom nepismenosti.

U svijetu nekadašnje medijske komunikacije, tradicionalni mediji imali su glavnu ulogu informiranja publike. Na primjeru ovog istraživanja, analiza članaka provedena je na temelju tiskovine *Slobodne Dalmacije* između 1943. i 1945. godine. *Slobodna Dalmacija* osnovana je u lipnju 1943. godine od Oblasnog odbora Jedinственe narodnooslobodilačke fronte za Dalmaciju. Istraživanje medijskog prikaza obrazovanja tijekom povijesnog događaja pruža uvid kako su novine utemeljile percepciju obrazovanja.

Tijekom Drugog svjetskog rata, *Slobodna Dalmacija* je imala ulogu u oblikovanju javnog mišljenja i informiranju građana. Kroz analizu medijskog sadržaja iz *Slobodne Dalmacije*, rad istražuje kako su se obrazovanje i školstvo predstavljali. Isto tako kako su ti prikazi odražavali političke i ideološke okolnosti tog vremena. Ovaj istraživački rad nastoji pružiti dublje razumijevanje uloge medija u oblikovanju percepcije obrazovanja tijekom Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj.

Predmet istraživanja diplomskog rada je obrazovanje za vrijeme Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj. Razdoblje istraživanja je od 1943. do 1945. godine. Na primjeru tiskovine *Slobodna Dalmacija* analiziraju se članci o obrazovanju i školstvu. Uz članke, u diplomskom radu se analizira stanje društveno – političkih promjena tijekom i nakon Drugog svjetskog rata, kao i uloga narodno – oslobodilačkih tijela: Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) i Narodnooslobodilačkog odbora (NOO).

U prvom poglavlju diplomskog rada objašnjena je znanstvena metoda korištena za obradu podataka, navedeni su i objašnjeni ciljevi istraživanja, predmet istraživanja i istraživačka pitanja. Na kraju je prikazana analitička matrica koja se sastoji od kriterija kojim će se pristupiti kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi. U drugom poglavlju se nalazi pregled literature kojom je objašnjena društveno – politička situacija i koje je sve promjene hrvatsko školstvo doživjelo tijekom Drugog svjetskog rata od 1941. do 1945. godine. U trećem poglavlju predstavljen je povijesni razvoj hrvatskog dnevnika *Slobodna Dalmacija*, od osnutka do današnjice. U sljedećem poglavlju prikazana je ključna uloga političkih tijela, ZAVNOH-a i NOO-a. U poglavlju je prikazana njihova uloga organizacije, planiranja i provedba obrazovnih aktivnosti na oslobođenim područjima Hrvatske. Zatim slijedi poglavlje analize medijskog sadržaja. S pomoću kvalitativne i kvantitativne analize, ispitani su novinski članci objavljeni u *Slobodnoj Dalmaciji* od 16. rujna 1943. godine do 29. prosinca 1945. godine. S pomoću grafikona i tablica prikazani su i objašnjeni rezultati kvantitativne analize članaka, a kvalitativno su obrađeni sadržaji i konteksti pojedinih članaka. Posljednje poglavlje sastoji se od rasprave rezultata istraživanja. Predstavljene su ciljevi i istraživačka pitanja rada, kao i objašnjenje rezultata dobivenih kvalitativnom i kvantitativnom analizom sadržaja.

2. METODOLOGIJA RADA

U teorijskom dijelu diplomskog rada primijenit će se deskriptivna metoda kako bi se opisao društveno – politički kontekst u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata. Cilj ove metode je da se istražiti teme odabranih članaka koje će pridonijeti dubljem razumijevanju istraživačkog predmeta.

U istraživačkom djelu rada koristit će se metoda analize sadržaja. Kvantitativnom i kvalitativnom analizom, analizirat će se novinski članci o hrvatskom obrazovanju tijekom Drugog svjetskog rata od 1943. do 1945. godine u *Slobodnoj Dalmaciji*.

Uzorkom su obuhvaćene naslovnice navedenih novina te je obrađeno 118 članaka u promatranom razdoblju. Korištenjem analitičke tablice cilj je precizno odrediti kriterije za analizu sadržaja novinskih članaka. Za potrebe diplomskog rada izdvojeni su kriteriji koji su važni za ciljeve istraživanja: novinarski žanrovi, autori članaka, stranice na kojima su pozicionirani članci, veličina članaka, grafička opremljenost članaka i teme članaka vezani uz obrazovanja i školstvo. Dobiveni podaci će se tumačiti u obliku grafikona i tablica. Prikazane

podatke popratit će tekstualna analiza. Za provedbu kvalitativne analize od ukupno 118 članka, 9 članaka će se detaljno kvalitativno analizirati i protumačiti. Kvalitativna analiza tumačit će teme članaka, vizualni i tekstualni sadržaj te kontekst i dubinu sadržaja. Cilj je prikaz značaja školstva i obrazovanja kao i društveno-politički kontekst perioda u kojem su članci objavljeni.

Istraživanje složenih tema često zahtijeva korištenje kvantitativnih i kvalitativnih metoda analize podataka, što rezultira pristupom mješovitih metoda. Ova metoda potvrđuje da se različite komponente istraživačkog problema mogu najbolje riješiti primjenom ove metode.¹

Ovim se poglavljem želi pružiti uvid u njihove pojedinačne prednosti i ograničenja, kao i potencijalne koristi koje nastaju kada se koriste zajedno.

Kvantitativna analiza podataka koristi numeričke podatke i statističke alate za mjerenje instrumenata predmeta istraživanja. Istraživači koji ovu metodu koriste za prikupljanje organiziranih i numeričkih podataka često koriste ankete, eksperimente ili promatranja. Filtriranje podataka i statističko testiranje važne su faze u kvantitativnoj analizi podataka. Ovu metodu odlikuje objektivnost, mogućnost generalizacije i mogućnost izvođenja zaključaka na temelju empirijskih činjenica.²

Međutim, numeričko mjerenje može se dogoditi na više od jedne razine, a razumijevanje višestrukih razina mjerenja ključno je i za točnu upotrebu metoda analize statističkih podataka i za ispravnu interpretaciju podataka.³

Na najosnovnijoj razini, podaci se samo koriste za kategorizaciju i rangiranje pojava. Podaci se mogu koristiti za mjerenje korelacija između pojava i uspostavljanje uzročno-posljedičnih veza. U praksi, istraživanje često mora uspostaviti ravnotežu između idealnog dizajna istraživanja koji učinkovito pokazuje prirodu i uzročnost društvenih pojava i dizajna koji je izvediv, s obzirom na raspoložive resurse i bitna etička i / ili druga pitanja. Kao rezultat toga, kvantitativne studije, kao i druge istraživačke discipline, moraju biti temeljito pregledane radi metodoloških

¹ NAIDU-VALENTINE, R.: Comparison of Quantitative and Qualitative Data Analysis in a Mixed Method Approach. Vol 1. (1), 2023., p. 1.

² Ibid.

³JENSEN, K.B.: A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and quantitative methodologies, Routledge, London i New York, 2002., p. 234., http://soniapsebastiao.weebly.com/uploads/2/0/3/9/20393123/ebook_handbook-of-mediaand-communication-research.pdf, (15.12.2023.)

ograničenja i kvalitete podataka prije nego što čitatelji i korisnici pripišu težinu i vjerodostojnost njihovim nalazima.⁴

Kvalitativno istraživanje počinje s definiranjem vrlo općih pojmova koji, kako istraživanje napreduje, mijenjaju svoju definiciju.

Kvalitativna analiza podataka bavi se nenumeričkim podacima kao što su tekstualne, audio ili vizualne informacije. Informacije se prikupljaju putem metoda kao što su intervjui, fokus grupe i analiza sadržaja. Prikupljaju se s ciljem razumijevanja konteksta, značenja i temeljnih tema u podacima. Interpretativna i istraživačka priroda kvalitativne analize podataka, omogućuje istraživačima da iskopaju dubinske uvide u predmet istraživanja.⁵

Svaka metoda analize podataka ili bilo koja druga metodologija ima svoje prednosti i nedostatke. U daljnjem nastavku više će se objasniti koji su to nedostaci, a koje su prednosti metodologije koja će se koristiti u istraživanju.

Prednost kvantitativne analize podataka je u tome što daje objektivne, generalizirane i statistički pouzdane rezultate. Posebno je učinkovita za utvrđivanje uzročno-posljedičnih veza i procjenu teorija. Međutim, podložna je previđanju delikatnih kontekstualnih elemenata i neuspjehu prenošenja širine ljudskih iskustava. Nasuprot tome, kvalitativna analiza ističe se u stvaranju bogatih uvida specifičnih za kontekst i prikladna je za istraživanje kompliciranih društvenih pojava. Omogućuje pronalaženje neočekivanih tema kao i kontekstualizaciju kvantitativnih rezultata. Međutim, kvalitativna analiza podataka može se kritizirati zbog subjektivnosti i mogućnosti pristrane interpretacije.⁶

Metode istraživanja iskorištavaju prednosti svakog pristupa, uzimajući u obzir njegove nedostatke. To omogućuje istraživačima da dobiju cjelovitu sliku problema istraživanja. Kvalitativni podaci daju kontekst i dubinu, ali kvantitativni podaci daju statističku preciznost. Istraživanje mješovitim metodama može ponuditi temeljitije i bolje objašnjenje složenih pojava.⁷

⁴ Ibid.

⁵ NAIDU-VALENTINE, R.: op., cit.

⁶ Ibid. p. 2.

⁷ Ibid.

Može se reći da kvalitativni istraživač gleda kroz široku leću. Istraživač traži i obrasce međuodnosa između prethodno neodređenog skupa koncepata. Dok kvantitativni istraživač gleda kroz usku leću na određeni skup varijabli.

Usporedba kvantitativnih i kvalitativnih analiza podataka u kontekstu pristupa mješovite metode otkriva različite prednosti i ograničenja svake tehnike. Prilikom odabira između ovih metodologija, istraživači moraju pažljivo procijeniti svoja studijska pitanja, ciljeve i raspoložive resurse. Znanstvenici mogu generirati istraživanje koje nije samo strogo, već i bogato kontekstualnim razumijevanjem vještim kombiniranjem različitih pristupa i pridržavanjem normi istraživanja mješovitih metoda.⁸

2.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja diplomskog rada je obrazovanje tijekom Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj. Istraživanje pokriva promatrano razdoblje od 1943. do 1945. godine. Na primjeru hrvatskog dnevnika, *Slobodna Dalmacija*, analiziraju se novinski članci o obrazovanju i školstvu. Također, u diplomskom radu se analizira stanje i promjene u obrazovanju tijekom Drugog svjetskog rata kao i uloga narodno – oslobodilačkih tijela; ZAVNOH i NOO.

2.2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Kvantitativnom i kvalitativnom analizom članaka istražiti će se dva cilja istraživanja:

- S pomoću kvantitativne analize sadržaja u *Slobodnoj Dalmaciji* od 1943. do 1945. godine, analizirati novinske članke, naslove i fotografije o obrazovanju.

Prvi cilj je usmjeren na prepoznavanje i razumijevanje obrazovnih tema prevladavajućih u mediju tijekom kritičnog razdoblja Drugog svjetskog rata. Kvantitativna analiza sadržat će različite varijable koje će dati preciznu sliku prikaza i dinamike obrazovnog materijala u kontekstu vremena i događaja.

- Kvalitativnom analizom sadržaja članaka analizirat će se novinske članke o nepismenosti kao glavnom temom.

Rad će istražiti nekoliko elemenata nepismenosti, kao što su njezini uzroci, posljedice i potencijalne strategije i inicijative za rješavanje ovog problema. Kvalitativna analiza daje bolju

⁸ Ibid.

perspektivu percepcije i prezentacije teme nepismenosti u novinskim pričama nudeći dublje poznavanje konteksta, tonaliteta i nijansi informacija.

2.3. ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Sljedeća četiri istraživačka pitanja proizlaze iz navedenih i objašnjenih ciljeva istraživanja:

1. Koliki je udio članaka o obrazovanju u ukupnom istraživačkom korpusu?
2. Koliki udio članaka se odnosi na nepismenost građana?
3. Koliki je udio članaka koji povezuje politiku i obrazovanje?
4. Koja je vrsta novinarskog žanra najzastupljenija u ukupnom istraživačkom korpusu?

Iz ovih pitanja želi se utvrditi udio članaka o obrazovanju u ukupnom istraživačkom korpusu kako bi se kvantificirala prisutnost obrazovnih tema u istraživanom periodu. Isto tako, cilj je analizirati članke koji se bave temom nepismenosti građana kako bi se istražila pažnja medija prema ovom značajnom obrazovnom izazovu. Namjera je utvrditi koji članci uspostavljaju povezanost između političkih tema i obrazovanja s ciljem razumijevanja interakcije između političkih pitanja i sektora obrazovanja. Zadnje, identificirati najzastupljeniji novinarski žanr u ukupnom istraživačkom korpusu kako bi se dobio uvid u stil i pristup novinarstva koji prevladava u kontekstu obrazovnih tema.

Slika 1. Analitička matrica

Izvor: obrada autora

3. POVIJESNI PREGLED HRVATSKOG OBRAZOVANJA TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA

Povijesni pregled hrvatskog obrazovanja i školstva tijekom godina rata ukazuje na dinamiku obrazovnog sustava pod utjecajem političkih i ratnih neprilika. Daljnjim oslobođenjem većeg područja teritorija Hrvatske, rezultira u naporima i obnovi školstva građanskih i političkih tijela. Drugi svjetski rat obilježava i razdoblje Nezavisne Države Hrvatske. Uspostavljen je obrazovni sustav koji je prilagođen vrijednostima i idealima NDH. Predmeti i ideologije obrazovnog sustava bili su u skladu s političkim režimom NDH. Ovaj obrazovni sustav doveden je i do privremenih prekida zbog nedostatka resursa, uništenih zgrada i mnogih sličnih neprilika. Nakon čega se na oslobođenim područjima uspostavlja partizanski pokret. Organiziraju se mnogi tečajevi i razvoj školstva s ciljem sprječavanja nepismenosti i političkog obrazovanja.

Nova narodna vlast organizira vlastito školstvo na oslobođenim područjima Hrvatske. Tadašnji obrazovni sustav je temeljen na novim socijalističkim načelima i sustavu vrijednosti. S obzirom na promjenjivost veličine i trajnosti oslobođenog teritorija, školski sustav je organiziran s visokom razinom prilagodljivosti. U počecima organizirani su analfabetski tečajevi. Na analfabetske tečajeve idu polaznici koji su stekli osnovnu pismenost, uz istovremeno usvajanje nove ideologije. Međutim, došlo je do promjene 1942. godine kada su škole počele primjenjivati različite organizacijske modele, uključujući minimalne i maksimalne nastavne planove i programe.⁹

Sljedeći odlomci pojašnjavaju pripadnost i raspodjelu teritorija Hrvatske kako bi se razumio različiti obrazovni sustav okupljenih teritorija i koji su zakoni bili na vlasti.

Hrvatska je tada bila sastavnica nekoliko država, koje su bile još međusobno odvojene i necjelovite. Hrvatska je bila dio Austro – Ugarske Monarhije sve do kraja Prvog svjetskog rata. Područja Dalmacije i Istre ostala su pod austrijskom vlašću. Ugarska je pripojila Hrvatsku i Slavoniju. Vojna krajina ostala je jedinstven teritorij sve dok nije ukinuta i uključena u sastav Hrvatske. Hrvatska se nakon Prvog svjetskog rata pridružila novoformiranoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bez Istre, Zadra i nekih otoka koji su bili u vlasništvu Italije. Tijekom

⁹ MUNJIZA, E.: Povijest hrvatskog školstva i pedagogije, Grafika Grafika d.o.o., Osijek, p. 51.

Drugog svjetskog rata postojale su dvije paralelne vlasti: jedna kao Nezavisna Država Hrvatska i druga kao rani oblici nove narodne vlasti.¹⁰

Navedeni državno-pravni okvir očito je utjecao na stanje i razvoj školstva. Prvi put u povijesti Hrvati su svojim zakonodavstvom upravljali javnim školstvom. Školski zakon iz 1874. po mnogočemu je prekretnica u povijesti hrvatskog školstva. To je prvi autonomni hrvatski školski zakon, a iz njega proizlazi i četverogodišnja školska obveza. Zakon je potaknuo izdavanje udžbenika, priručnika i drugih nastavnih materijala na hrvatskom jeziku. Tu je dužnost isprva obnašao Hrvatski pedagoško-književni zbor, a kasnije Vladina izdavačka djelatnost. Prema zakonu, veći naglasak stavljen je na stručno usavršavanje i napredovanje nastavnika.¹¹

Ovim zakonom je osim državnih javnih škola omogućen rad privatnih škola kao i osnovno obrazovanje kod kuće. Svi kasniji zakoni malo će utjecati na spomenutu organizaciju i usmjerenje. Tijekom cijelog razdoblja, škola će ostati četverogodišnja ustanova. Osmogodišnje obrazovanje ostalo je samo na proklamacijskoj razini.¹²

Tijekom Drugog svjetskog rata, Hrvatska nailazi na izazove okupacije većinskog teritorija zemlje. Bile su brojne okupacije koje na sreću nisu dugo trajale. Međutim, okupacije su ostavile posljedice koje su se izrazile u daljnjem obrazovanju.

Nakon raspada Jugoslavije, Dalmacija je bila podijeljena između Nezavisne Države Hrvatske i Italije. Prema Rimskom ugovoru od 18. svibnja 1941., Italija je anektirala dio Dalmacije južno od rijeke Zrmanje, zapadni dio pruge Knin-Split, s gradovima Splitom Šibenikom i, otoke ispred obale, kao i otoke Korčulu, Mljet, Šoltu i Vis. Talijanski fašisti su posebno naglasili odgoj mladih od najranije dobi, organizirajući različite fašističke organizacije u tu svrhu. Školstvo u Dalmaciji, od osnovnih do srednjih škola te narodnog prosvjećivanja, kao i druge grane kulture i društvenog života, bili su teško pogođeni.¹³

Nakon upada u Dalmaciju talijanska se vojska useljava u mnoge školske zgrade. Talijanska vlast postepeno je dovodila svoje profesore i učitelje iz unutrašnjosti Italije u Dalmaciju. Mnogi

¹⁰ Ibid. p. 52.

¹¹ Ibid. p. 53.

¹² Ibid.

¹³ ŽALAC, T.: Škola u ratu i revoluciji, školstvo i prosvjeta 1941. – 1945., Školska knjiga, Zagreb, p. 62.

od njih nisu bili po zanimanju učitelji ili profesori, već fašistički funkcionari. Također, nisu se potrudili naučiti hrvatski jezik. Uprava Dalmacije 20. kolovoza 1941. godine donijela je "Naredbu o obaveznoj nastavi" za djecu od šest do četrnaest godina. U skladu s navedenom naredbom, učitelji su morali raditi u skladu s "Poveljom školstva". Rezultat toga je predavanje na talijanskom jeziku i predavanja u fašističkom duhu. Na početku školske godine 1941./42., mnogi hrvatski profesori i učitelji napuštaju dužnost. Drugi hrvatski profesori i učitelji radili su na pripremanju rodnog ustanka. Dio profesora i učitelja koji su preostali pod fašističkom okupacijom morali su krajem godine položiti ispit talijanskog jezika. Manji broj učitelja pohađao je tečajeve talijanskog jezika u Veneciji i drugim gradovima Italije.¹⁴

Nakon teških promjena i prilagođavanja naroda okupacijom Talijana, hrvatska omladina uspostavila je svoju pobunu protiv talijanske vlasti i njihovog režima za školski sustav.

Prva veća demonstracija srednjoškolske omladine bila je u Splitu. Dana 25. rujna 1941., prije početka školske godine, srednjoškolci su prosvjedovali ispred zgrade Narodnog kazališta zbog svjedodžbi koje su bile napisane na talijanskom jeziku. Prve javne demonstracije srednjoškolaca u Splitu pokazale su Talijanima visoku patriotsku svijest mladih, kao i početak otpora kojim će krenuti srednjoškolska omladina na području okupirane Dalmacije. Upisi u osnovne i srednje škole započeli su početkom listopada. Početak nastave nije počeo istog dana, već se prilagođavao dolasku profesora i učitelja iz Italije. Odmah nakon dolaska u osnovne škole, talijanski učitelji su provodili misije promoviranja talijanske kulture.¹⁵

Od samog početka talijanske okupacije, oni su nametnuli svoju prosvjetnu politiku zahtijevajući da se škole izučavaju samo na talijanskom jeziku kao i uporaba samog jezika u svakidašnjem životu. Ministarstvo obrazovanja u Rimu izdalo je 10. veljače 1942. naredbu koja je regulirala funkcioniranje škola. U spomenutoj naredbi razmatrane su najefikasnije metode rada učitelja u osnovnim školama, pri čemu je naglasak stavljen na talijanski jezik.¹⁶

Poslije masovne demonstracije srednjoškolske omladine, u rujnu 1941. smijenjeni ravnatelji srednjih škola su razriješeni dužnosti, a zamijenjeni su talijanskim „presideom“. Upisi u srednje

¹⁴ Ibid. p. 63. – 64.

¹⁵ Ibid. p. 64.

¹⁶ Ibid. p. 65.

škole provedeni su početkom listopada. Redovna nastava nije započela sve do siječnja 1942. zbog straha ponovnih demonstracija srednjoškolaca.¹⁷

Jednako je tako značajan broj profesora srednjih škola napuštao rad u školama, dok je dio njih bio i otpušten. Nastavnici koji nisu htjeli polagati zakletvu, bili su istjerani iz anektiranog područja. U prosincu 1942. nastojalo se potaknuti hrvatske nastavnike da se pridruže fašističkom društvu, pokušaj je bio i na sjednici nastavničkog zbora, ali nijedan se nastavnik nije pridružio. Profesori i omladina srednjih škola Splita i drugih gradova u Dalmaciji s jednakom se mržnjom odnosila prema okupatoru. Uključivali su se u razne akcije i demonstracije pod rukovodstvom akcionih odbora Jedinствene narodnooslobodilačke fronte.¹⁸ Osim gimnazija, u Splitu je počela 20. siječnja 1942. godine raditi i nova srednja škola prema odredbama spomenute "Povelje školstva".¹⁹

Rad u novoj školskoj 1942./43. godini se nastavio, ali sa smanjenim poletom i ambicijama talijanskih vlasti, što je bio rezultat situacije na svim frontama i širenja narodnooslobodilačke borbe u zemlji.

Italija je anektirala i teritorij Hrvatskog primorja i Gorskog Kotara. Specifičnije Kastav, Čabar, Krk, Rab, južni dio kotara Sušak i dio kotara Delnice. Na ovim područjima talijanske vlasti nisu u prvom mahu uopće dirale organizaciju školstva. Svjedodžbe su bile dvojezične. Matura se nije polagala, ali se priznavala. Svjedodžbe od mature su bile su na talijanskom jeziku s hrvatski prijevodom na poleđini, iako se talijanski jezik nije uopće učio kao predmet. Početak školske godine u ovim krajevima je započeo 7. studenog 1941.²⁰

Ista situacija je bila i u oblasti Istre. Talijanski jezik bio je nametnut kao glavni. Nastavni sadržaji bili su podložni strogoj kontroli kako bi se dalje promovirala talijanistička ideologija. Nastavnici koji nisu prihvaćali ovu politiku, bili su uklonjeni. Pristup obrazovanju bio je ograničen za određene skupine, dok su se ostala djeca suočavala s određenim teškoćama u obrazovanju.

¹⁷ Ibid. p. 67.

¹⁸ Ibid. p. 68.

¹⁹ Ibid. p. 69.

²⁰ Ibid. p. 71. – 73.

Godine 1943. završava školska godina u osnovnim školama na okupiranom teritoriju Hrvatske, a time postupan kraj vladavine talijanskih fašista. Tijekom ratnog razdoblja, ističu se i Mađarska i Njemačka okupacija Hrvatske. Različiti teritoriji su usvojeni tijekom okupacija, ali cilj okupatora je bio isti. Za vrijeme Mađarske okupacije, također je bilo nadmetanje mađarskog jezika kao glavnog jezika obrazovanja.

Nastavni programi bili su prilagođeni kako bi se održavala mađarska povijest i kultura. Mađarska je vlada učinila sve da Učiteljska škola u Čakovcu ostane otvorena kako bi se što više učitelja osposobilo za nastavu na mađarskom jeziku. U tu svrhu Odjel Ministarstva prosvjete za Međimurje i Prekomurje donio je u srpnju 1941. hitnu odluku o otvaranju Učiteljske škole. Škola je prvi put otvorila svoja vrata 11. prosinca 1941. godine. Kad je postalo jasno da se ljudi protiv okupacije bore na razne načine, od 1942. godine u škole je uveden obvezni međimurski jezik.²¹

U Baranji je živjelo višenacionalno stanovništvo i vodile su se različite politike kako bi se ovaj teritorij što uspješnije pomađario. To je bilo najvidljivije u školstvu i prosvjetno-kulturnom životu. Odmah nakon osvajanja Baranje, mađarska vojska i civilne vlasti poduzele su akciju otvaranja osnovnih škola diljem zemlje. Budući da u Baranji nije bilo srednjih škola, formirani su školski centri za stjecanje srednjeg obrazovanja. U tim školskim središtima vladalo je rivalstvo za mađarski kao materinski jezik. Unatoč obećanjima da će se koristiti raznolikim pristupom, stvarnost je bila sasvim drugačija.²²

Kao što je i prije spomenuto, osim Talijanskih i Mađarskih okupacija, područje Hrvatske je bilo pod okupacijom Nijemaca.

13. travnja 1941. formirana je Njemačka narodna skupina u NDH. Školovanje i prosvjeta bili su prioritet. Osnovane su vodeće obrazovne i školske ustanove. Od kraja 1941. vodio ih je Glavni ured za kulturu, koji je bio odgovoran za promicanje njemačke kulture, njemačkih narodnih običaja, rast njemačkog obrazovanja, tiska i propagande Njemačke nacionalne skupine. Njihova druga misija bila je usaditi nacionalsocijalizam u umove djece i mladih.²³

²¹ Ibid. p. 90. – 91.

²² Ibid. p. 93.

²³ Ibid. p. 96.

Kao i kod talijanskih okupatora, usađivanje ideologije je bio ključ i kod njemačkih okupatora. Dok se kod Talijana usađivao fašistički duh, kod Nijemaca bio je pokušaj nadmetanja nacionalsocijalizma. Kako će se vidjeti dalje, pokušaji će imati obrnuti efekt.

Još u Jugoslaviji, Glavni ured se zalagao za stvaranje osnovnih i srednjih škola za djecu njemačke porijekla. No, u većini slučajeva, njemačka nastava bila je uspostavljena u hrvatskim i srpskim školama, gdje su predavali i njemački i hrvatski profesori.²⁴

Radi održavanja odnosa s vlastima NDH, u ljeto 1941. godine u sklopu Ministarstva za bogoštovlje i nastave NDH osnovan je Odjel za njemačko školstvo. Odjel za njemačke škole u NDH podijeljen je još prije nego je započela školska godina 1941./42., na temelju Zakonskih odredbi o njemačkom školstvu. Područja njemačkih osnovnih škola na osam okruga s inspektoratima bila su u Zemunu, Rumi, Vukovaru, Vinkovcima, Osijeku, Našicama, Virovitici i Banji Luci. 254 njemačke škole počele su s radom početkom iste školske godine. Kasnije se planiralo otvoriti ih još 150, ali za to nije bilo uvjeta i vremena. S početkom nove školske godine s radom su započele postojeće i novoosnovane srednje i strukovne škole, a tijekom te godine i osnovano ih je nekoliko. Početkom školske godine otvoreno je sedam srednjih škola, od kojih su četiri građanske. Osijek je imao jednu učiteljsku školu i dvije gimnazije, jednu u Rumi i jednu u Osijeku.²⁵

Naknadno su otvorene još četiri građanske škole. Ustaški službenici pomogli su u rješavanju pitanja školske opreme. Kasnije su komplikacije postupno riješene. Međutim, nastavno osoblje izazvalo je najviše uzbune među njemačkim školskim dužnosnicima. U takvom slučaju, čelnik njemačke organizacije zatražio je pomoć od institucija Trećeg Reicha u slanju određenog broja učitelja, nastavnika i profesora.²⁶

Prema Zakonu od 29. listopada 1941. njemačke osnovne škole mogle su se osnivati bilo gdje u radijusu od osam kilometara gdje je bilo najmanje dvadeset njemačkih učenika. Zakonska odredba o njemačkom školstvu zahtijevala je da se u njemačkim školama predaje povijest i

²⁴ Ibid. p. 97.

²⁵ Ibid. p. 98.

²⁶ Ibid. p. 99.

zemljopis NDH, književnost i hrvatski jezik. Predmeti su se, kao i ostali, predavali na njemačkom jeziku, izuzev hrvatskog jezika koji je bio obavezan kao strani jezik.²⁷

Također, tjelesni odgoj i sport su imali ključnu ulogu u sveobuhvatnom konceptu odgoja, te su se koristili za oblikovanje zdravih, snažnih, odlučnih i predanih pristaša ustaške ideologije i prakse. U konačnici, ustaška vizija sporta temeljila se na idealističkom poimanju oblikovanja pojedinca. Konačni cilj je bio jačanje i izgradnja nove, zdravije i trajnije nacionalne zajednice, koristeći uzorke preuzete iz nacističke Njemačke i fašističke Italije.²⁸

Do kraja školske godine 1941./42., broj njemačkih tečajeva i škola ostao je nepromijenjen u usporedbi s početkom godine. Od tada, njihov broj kontinuirano opada. U jesen 1942., faktori poput migracija Nijemaca iz jedne regije u drugu, prelaska u Treći Reich, te neprekidnih sukoba u mnogim dijelovima Srijema i Slavonije, kao i uništavanje školskih zgrada i opreme te protjerivanje njemačkih učitelja iz mnogih sela zbog njihovog isticanja kao nositelja nacionalsocijalističke ideologije, znatno su ometali normalan rad škola. Kad se uzme u obzir nedostatak nastavnog kadra u mnogim školama, kao i neiskustvo dijela nastavnog osoblja, dobiva se bolji uvid u kvalitetu nastave u njemačkim školama u NDH.²⁹

Najmanje problema su imale škole u Osijeku, Brodu, Vinkovcima, Rumi, Mitrovici i Zemunu. Međutim, njemačke škole, kako ovdje tako i drugdje, nestale su sredinom studenog 1944. 1941. godine škole su brojile 220 učenika. Mnogi su muškarci unovačeni u vojsku kako bi ispunili zahtjeve sukoba. Svake godine ih je bilo sve manje. 1944. godine bilo ih je samo 45. Kada je 1943. i 1944. godine na studiju ostala samo ženska omladina, rad se uz učenje sveo na zajedničke akcije. Članovima Saveza njemačkih studenata i drugim mladim ljudima sport je bio vrlo važan. Sudjelovali su u takozvanim studentskim terenskim akcijama do 1943. godine. Međutim, 1943. godine to se morala obustaviti zbog naglog širenje narodnooslobodilačkog pokreta. Zbog toga je njemačko obrazovanje prolazilo iste faze kao i njemačka nacionalna skupina u NDH. Njemačko školstvo u NDH nestalo je njezinim nestankom.³⁰

Nakon završetka Drugog svjetskog rata preuzeti su različiti obrazovni sustavi. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije školovanje je bilo organizirano prema Zakonu o školstvu iz 1929.

²⁷ Ibid. p. 100.

²⁸ MILJAN, G.: Fašizam, sport i mladež – ideja i uloga tjelesnog odgoja i sporta u odgoju i organizaciji Ustaške mladeži, 1941. – 1945., vol. 46., Zagreb, 2014., p. 379., <https://hrcak.srce.hr/file/32799> (22.02.2024.)

²⁹ Ibid. p. 101.

³⁰ Ibid. p. 102.

godine. Zakon je nalagao četverogodišnju obveznu školu i četverogodišnju višu školu kao izbor. Tijekom Drugog svjetskog rata provode se različiti oblici školovanja. Na oslobođenom teritoriju Hrvatske organizirani su mnogi privremeni oblici školstva. Oblici uključuju četverogodišnje i šestogodišnje škole, kao i produžne seoske i gradske škole. Takvi oblici škole nastale su kao rezultat djelovanja nove narodne vlasti. Uz navedene škole postojale su građanske i privatne škole. Sve navedene škole, koje su imale očito teške materijalne i kadrovske uvjete, trebalo je objediniti u jedan obvezni tečaj.³¹

Prilike u poslijeratnom razdoblju bile su vrlo nepovoljne. Uništen je veliki broj školskih zgrada, namještaja i opreme. Obrazovni kadar koji je preuzet bio je prilično loše kvalitete. Također, postojale su znatne razlike u razinama postignuća prema spolu, regijama, gradu i selu. Unatoč tim izazovima, razvijeni su ambiciozni obrazovni planovi koji uključuju ukidanje nepismenosti, produženje obveznog obrazovanja, stvaranje jedinstvenog obrazovnog sustava i razvijanje različitih oblika obrazovanja uz rad.³²

Završetkom Drugog svjetskog rata osnovno obrazovanje je organizirano kao četverogodišnja škola i nastava se provodila prema privremenom nastavnom kurikulumu iz 1944. godine. Plan i program bio je prilagođen novim potrebama kao što su: normalni, minimalni nastavni plan i program za manjine. Istovremeno planiran je prijelaz i uvođenje obveznog sedmogodišnjeg školovanja.³³

Približavanjem kraja rata i sve većeg oslobađanja teritorija, donesen je Maksimalni nastavni program. Za napredak i razvijanje nove škole donesene su temeljne vrijednosti kojih se trebalo pridržavati. Spomenute temeljne vrijednosti su demokratičnost, jedinstvenost, pismenost na materinom jeziku i svjetovnost.

Tijekom Drugog svjetskog rata u srednjem školstvu postojala su dva nezavisna obrazovna sustava. Školski sustav u Hrvatskoj organizirala je Nezavisna Država Hrvatska. Obrazovanje je i dalje organizirano na isti način. Na nacionalnoj razini dolazi do izraženijih promjena u programskom i sadržajnom usmjerenju. Na oslobođenom području nova narodna uprava vodi i

³¹ MUNJIZA, E.: op., cit., p. 56.

³² Ibid.

³³ Ibid.

srednje škole. Na zasjedanju ZAVNOH-a odobren je nešto stabilniji nastavni plan i program. Za 1944/45. tijekom školske godine implementiran je novi kurikulum za potpunu gimnaziju.³⁴ Stručne škole rade i djeluju pod nazivom Škole učenika u privredi. Već tijekom rata pokrenut je prijedlog za ukidanje privatnih i građanskih škola.³⁵

U razdoblju između Prvog i Drugog svjetska rata u Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca, a kasnije u Kraljevini Jugoslaviji, učiteljske škole djeluju u skladu sa Zakonom iz 1929. godine. Ovim statutom trajanje obrazovanja učitelja produljuje se na pet godina.³⁶

Tijekom Drugog svjetskog rata, nova narodna vlast obučavala je nove učitelje na brz i skraćen način koristeći dvomjesečne, tromjesečne, petomjesečne i šestomjesečne nastavne planove i programe. Naglasak na tim tečajevima bio je na pedagoškom i ideološkom odgoju.³⁷

U drugoj polovici devetnaestog stoljeća u Zagrebu se osniva prvo moderno svjetovno sveučilište. U sastavu je imao tri fakulteta: Filozofski, Pravni i Bogoslovni.³⁸

Do kraja Drugog svjetskog rata, jedino sveučilište u Hrvatskoj bilo je Sveučilište u Zagrebu koje je imalo sedam fakulteta: Filozofski, Medicinski, Veterinarski, Tehnički, Poljoprivredno-šumarski, Bogoslovni i Pravni.³⁹

Nakon završetka Drugog svjetskog rata počinje intenzivan razvoj visokog obrazovanja. Visoko obrazovanje razvija se kroz nekoliko pristupa, uključujući diferencijaciju postojećih fakulteta u posebne fakultete, preseljenje i osnivanje podružnica u drugim gradovima, pretvaranje visokih škola i sveučilišta u fakultete i osnivanje novih fakulteta.⁴⁰

Hrvatska danas ima sedam sveučilišta: Zagreb, Split, Rijeka, Zadar, Osijek, Pula i Dubrovnik.

³⁴ Ibid. p. 86.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid. p. 87.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid. p. 98.

³⁹ Ibid. p. 99.

⁴⁰ Ibid. p. 101.

3.1. 1941. GODINA

Sav rad u školama se temeljio na ustaškim idealima. Provodili su se novi nastavni programi prožeti stavom izazivanja nacionalne mržnje i odgoja mladeži u odanosti prema ustaškom pokretu. Učinjeno je sve da se kod mladih potakne prezir prema naprednoj tradiciji i borbi za narodnu slobodu. Tijekom ovog razdoblja izlaze novi udžbenici, a donesene su određene smjernice za odabir udžbenika u školama tijekom 1941./42. školske godine.⁴¹

Odluke koje su donesene tiču se jezičnih predmeta, povijesti i zemljopisa. Njemački i talijanski su dodani srednjoškolskom programu, dok su francuski i engleski ukinuti. Učenicima nije bilo dopušteno poznavanje srpske i slovenske književnosti i povijesti. U nastavi hrvatskog jezika izostavlja se ćirilica. Također, ukidaju se predmeti srpske i slovenske književnosti. Zemljopis Srbije i Slovenije je ukinut, veći fokus stavlja se na učenje zemljopisa Njemačke i Italije. Zatvorene su srpske vjerske škole i zabavišta, kao i škole i domovi češke manjine. Učenici Srbi nisu se smjeli izjašnjavati o svojoj nacionalnosti, a učenici Židovi uopće nisu smjeli pohađati školu.⁴²

No, ambicije ustaških, njemačkih, talijanskih i mađarskih fašista bile su kratkotrajne.

Domoljubna omladina bojala se pohađati ustaške i okupacijske škole. Učenici su često izostajali s nastave ili odlazili u partizane. Znatna većina nastavnika u školama NDH protivila se ustaškoj ideologiji i stavovima koji su se također nametali u školama. Mnogi od njih su zbog toga bili kažnjeni, a mnogi su pobjegli u oslobođeni teritorij. U oslobođenom teritoriju Hrvatske aktivno su sudjelovali u formiranju i organizaciji narodnog školstva i obrazovanja.⁴³

Narodna vlast uspostavljena je tijekom Narodno-oslobodilačkog rata. Usporedno s izgradnjom narodne vlasti, uspostavljeno je narodno školstvo i obrazovanje. Stoga razdoblje razvoja školstva i prosvjete u vrijeme Narodne revolucije i Narodno-oslobodilačkog rata zauzima posebno mjesto u povijesti našeg školstva i prosvjete. Zauzima to mjesto po posebnosti i specifičnosti razvoja, po karakteru, sadržaju, idejnim osnovama i obrazovnom cilju.⁴⁴

⁴¹FRANKOVIĆ, D., LONČAR LJ., GODLER, LJ., ET. AL.: Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj, Pedagoško – književni zbor, Zagreb, 1958., p. 371. – 372.

⁴²Ibid. p. 372.

⁴³Ibid.

⁴⁴Ibid. p. 373.

U toj herojskoj borbi postavljeni su temelji i načela nove, demokratske i revolucionarne narodne škole i obrazovanja, novog tipa obrazovanja i odgoja mladog naraštaja u duhu narodne revolucije, jednakosti, jedinstva i bratstva, izgrađena i dalje razvijana pod vodstvom Saveza komunista Jugoslavije.⁴⁵

3.2. 1942. GODINA

U Lici 1942. godine, na oslobođenim dijelovima pristupa se organiziranju prvih osnovnih škola u selima. Radom u školama upravljaju omladinci SKOJ-a i Saveza mladih. Omladina je odbacila stari kurikulum i izradila novi. Novi nastavni program i plan je odražavao ciljeve i zadatke NOB-a. Bili su to prvi koraci u odgojno-obrazovnom djelovanju škole.⁴⁶

Iako su u to vrijeme bili skromni zbog nedostatka udžbenika, prostorija i stručnog osposobljavanja, bili su ispunjeni entuzijazmom učitelja mladeži. Omladina je tu osobinu prenosila na najmlađe generacije. Odgajala ih je u duhu borbenog domoljublja, jednakosti, bratstva i jedinstva, ali i mržnje prema okupatorima. Okupatori, ustaše i četnici, često su ometali rad školskih ustanova.⁴⁷

Rad na prosvjeti i školstvu u Lici ubrzano napreduje potkraj 1942. i sve do početka sljedeće 1943. godine.

Unatoč raznim izazovima (redoviti upadi neprijatelja na oslobođeni teritorij, manjak učitelja, velik broj spaljenih školskih zgrada i dr.), izgrađeno je 295 osnovnih škola s 11 230 učenika te jedna potpuna i tri niže gimnazije. Rezultati rada na narodnom prosvjećivanju bili su izvrsni.⁴⁸

Uz bezbrojne skupove, manifestacije, savjetovanja, zborove, domove kulture, diletantske družine i mnoge partizanske štampe osnovano je oko 150 analfabetskih razreda. Obrazovanje i školstvo promijenili su svoj karakter i sadržaj već u prvim danima Narodne revolucije. Za razliku od stare škole i obrazovanja, škola je postala istinski narodna, revolucionarna i

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid. p. 374.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid. p. 378.

demokratska. U rad i prosvjetnu djelatnost unesen je novi duh i sadržaj koji je bio potaknut snagom ideja, revolucionarnošću i žarom narodne borbe.⁴⁹

Od samog početka promijenjeni su nastavni planovi i programi. Nove ideje su se pojavljivale u novim nastavnim programima i planovima. Poput želja da se učenicima usadi znanstveni pogled na svijet, da se djeca i omladina odgajaju u duhu jedinstva i bratstva naroda, u duhu ljubavi prema KPJ, narodnoj borbi i domovini. Škola je kod mladih usađivala borbeni duh i mržnju prema neprijatelju, pripremajući ih da u skladu sa svojim talentima i sposobnostima sudjeluju u Narodnoj revoluciji.⁵⁰

U prvim narodnim školama nije bilo udžbenika. Čitanje se ponegdje podučavalo putem zidnih početnica. Najčešće se čitanje provodilo putem tiska, proglasa, brojnih časopisa, vijesti i pamfletima koji su bili pod jednim nazivom, "partizanska književnost". Učitelji su u pojedinim područjima sami izrađivali prve početnice i priručnike, prepisivali i umnožavali te distribuirali drugim školama. Školska godina na oslobođenim područjima je trajala dva do tri mjeseca, ponekad u cijelosti, a ponekad s prekidima.⁵¹

Nastava se često održavala kada djeca nisu morala raditi u polju i kada je bila manja opasnost od neprijateljskih napada. U većini škola stvoreni su stražari od pionira i odraslih koji su pratili informacije o kretanju i dolasku neprijatelja. Mnoge škole, namještaj i učionice bile su uništene. U pozadini je tada bilo vrlo malo stručnih učitelja jer su mnogi bili u ratnim jedinicama i radili na okupiranom području. Kao rezultat toga, većina mladih sudjeluje u obrazovnim i školskim aktivnostima. Omladina je imala snažan odgojni utjecaj na djecu. Svojim radom i zalaganjem aktivno su povezivali mladež s Narodnom revolucijom. Pod vodstvom raznih organizacija i narodnih učitelja, postavljeni su temelji za kontinuirani, djelotvorni i širi razvoj narodnog školstva i nove škole.⁵²

3.3. 1943. GODINA

⁴⁹ Ibid. p. 379.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid. p. 379. – 380.

Prve partizanske škole počele su organizirano djelovati 1942./43. godine. Rad partizanske škole je prekinut četvrtom neprijateljskom ofenzivom na oslobođenom području srednje i južne Hrvatske. U nekim su krajevima bila zabranjena okupljanja stanovništva. Bio je zabranjen i rad škola. Nakon ove tragedije nastavio se rad školstva u već ranije otvorenim školama i u mjestima gdje su za to postojale prilike. Školska godina završila je sredinom ljeta.⁵³

Nova akademska godina 1943./44. započeta je s više iskustva i novom organizacijom prosvjetnih tijela narodnooslobodilačkih odbora i ZAVNOH-a. Razvoj školstva i prosvjete napreduje zahvaljujući izradom osebujnih planova i programa te općom organizacijom školskog rada.⁵⁴

U novooslobođenim teritorijima počinje redovna nastava. U nekim krajevima djeca se raspoređuju u posebna odjeljenja zbog izgubljenih godina školskog rada i povremenih prekida. U otprilike pola škola bila su dva odjeljenja. Dramatično se povećao broj osnovnih škola na oslobođenim područjima Hrvatske. Vidio se veliki utjecaj Prosvjetnog organa NOO- na poluoslobođenim i okupiranim krajevima. Nastavnici i profesori se sve više mobiliziraju za školske i obrazovne aktivnosti općenito. Počinje sustavno osposobljavanje novih odgojno-obrazovnih kadrova iz redova omladine kroz učiteljske tečajeve.⁵⁵

1943. godine već su bile ukinute niže gimnazije i srednje škole. Izrađivali su se novi nastavni planovi i programi. Od prvih srednjih škola spominje se partizanka gimnazija u Otočcu. U rujnu iste godine otvorena je partizanska gimnazija u Dišniku. Imala je samo prvi razred s 15 učenika. U studenom je otvorena i partizanska gimnazija u Rujevcu. Radila je pod izazovnim uvjetima s đačkim domom. Nakon kapitulacije Italije, 27. rujna, u Delnicama je osnovana gimnazija koja je s manjim prekidima radila do kraja rata.⁵⁶

Udžbenika je bilo vrlo malo. Odnosi između učenika i nastavnika su bili prijateljski i puni poštovanja. Ideologije NOB-e imala je utjecaj na nastavu. Idejnost je naročito dolazila do izražaja u povijesti, književnosti i prirodnim znanostima. Naglasak u nastavi je bilo na poticanju domoljublja, bratstva i jedinstva naroda ali i razvijanje mržnje prema okupatorima. Svrha

⁵³ ŽALAC, T.: op., cit., p. 315.

⁵⁴ Ibid. p. 316.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid. p. 321.

nastave je bila podučiti djecu kako izgraditi znanstvenu perspektivu na svijet, što se pokazalo iznimno uspješnim. Zbog čestih neprijateljskih upada prve srednje i partizanske gimnazije prestale su s radom i mijenjale mjesto boravka. Krajem školske godine na oslobođenom teritoriju Hrvatske radilo je devet srednjih škola.⁵⁷

Osnivanjem novooslobođenih krajeva, kao i učvršćivanjem narodne vlasti, stvoreni su uvjeti za raznovrstan i bogat kulturno-povijesni i politički rad u vojnim postrojbama i najširim narodnim masama. Posebna je pažnja posvećena nepismenosti, pa je već do polovice 1943. godine radilo oko 150 analfabetskih tečajeva.⁵⁸

Tijekom ljeta i jeseni prosvjetni rad u Lici znatno je napredovao. Započeli su radovi u manjim dijelovima škola prema najopsežnijem planu i programu. Redovito su se održavale mjesečne konferencije. Uz razmjenu radnih iskustava, održana su politička predavanja, promatrane promjene u zemlji i svijetu te praktična predavanja iz temeljnih nastavnih predmeta. Rezultati rada i prosvjete najbolje se mogu odraziti po tome što je u tom periodu na području Like radila 171 osnovna škola.⁵⁹

Gorski kotar također širi svoje obrazovne napore. Nastava se pridržavala planiranog nastavnog plana i programa. Učitelji su konstruirali zidne početnice i druga školska pomagala kako bi ih koristili u podučavanju učenika pisanja i čitanja. U tom razdoblju razvijaju se izvannastavni oblici rada.⁶⁰

Slavonija je uspostavila jak sustav narodne vlasti. Ovaj sustav uvelike je pomogao unapređenju odgojno-obrazovnog rada. Na razini kotara i NOO-a djelovali su prosvjetni referenti. Referenti su dali značajan doprinos kvaliteti nastave i organizaciji u cjelini. Zbog nedostatka učitelja i invazije neprijatelja, škole na Baniji radile su po minimalnom nastavnom planu i programu. Na ovom području bilo je vrlo malo školskih zgrada. Nastava je bila usmjerena na osnovne pismenosti, računanje i povijest NOB-a.⁶¹

⁵⁷ FRANKOVIĆ, D., LONČAR LJ., GODLER, LJ., ET. AL.: op., cit., p. 394.

⁵⁸ ŽALAC, T.: op., cit., p. 325

⁵⁹ FRANKOVIĆ, D., LONČAR LJ., GODLER, LJ., ET. AL.: op., cit., p. 384.

⁶⁰ Ibid. p. 385.

⁶¹ Ibid.

Školska prosvjeta i rad na području Pokuplja i Žumberka bila je nestabilna. Škole su počele s redovitim radom, no sprječavale su ih neprijateljske ofenzive. U prosincu škole su nastavile s radom. U većem broj škola radilo se po minimalnom programu. Mali broj škola su radile i po maksimalnom planu i programu. Učitelji u ovom krugu su pokazali mnogo inicijative u radu. U jesen mnoge škole u Zagrebačkoj oblasti rade po maksimalnom rasporedu. Nastavno osoblje je steklo izvrsnu stručnu obuku. Referenti su bili inicijatori rada na narodnom školstvu na ovom području. Značajno su pridonijeli sređivanju škola i poboljšanju kvalitete nastave.⁶²

U Dalmaciji je itekako bilo razvijeno školstvo i prosvjeta. U oslobođenim krajevima i otocima, organiziraju se tečajevi za rukovodioce analfabetskih tečajeva, djeluju općeobrazovni tečajevi, a bio je razvijen i kulturno-umjetnički rad. Organizirani su i tečajevi za učitelje. Srušene školske zgrade obnovili su narodnooslobodilački odbori.⁶³

3.4. 1944. GODINA

Razdoblje od sredine 1944. godine imalo je presudan utjecaj na obrazovanje i prosvjetu na oslobođenom području Hrvatske. Borbe za konačno oslobođenje Hrvatske vodile su se krajem 1944. i početkom 1945. godine. Oslobođeno područje Hrvatske postalo je poprištem borbi koje su rezultirale promjenama u školstvu i obrazovanju.⁶⁴

Školska godina započela je s radom po novom nastavnom programu i planu. U sva četiri razreda nastava je bila samo djelomično organizirana. Obrazovni sustav u Lici bio je prekidan čestim neprijateljskim upadima. Međutim, počela je brza obnova i razvoj obrazovanja. Ubrzo su proradile osnovne škole. Tijekom 1944. organizirani su kotarski i okružni prosvjetni odjeli. U kotarskim i okružnim odjelima radili su prosvjetni referenti koji su bili ključ u razvoju obrazovanja. Okružnim konferencijama i mjesečnim učiteljskim savjetovanjima poboljšana je ukupna kvaliteta rada škole. Na Kordunu je bila slična situacija. Neprijateljska situacija bila je daleko gora nego u Lici. Budući da je neprijatelj uništio 90 posto školskih zgrada, nastava se morala održavati u izuzetno teškim uvjetima.⁶⁵

⁶² Ibid. p. 386.

⁶³ Ibid. p. 387.

⁶⁴ Ibid. p. 401.

⁶⁵ Ibid. p. 402.

U Gorskom kotaru situacija je bila slična. Gorski Kotar nije imun na napade neprijatelja, pa su osnovne škole povremeno morale odgoditi nastavu. U toku zime otvorene su i ambulantne škole. Bilo je značajnih problema sa školskim priborom, učilima i pomagalicama. Unatoč tome, djeca su vrlo rado pohađala školu. Razvijeni su i izvanredni oblici obrazovanja. Učenici su uzgajali životinje poput pčela i kunića. Nastava se održavala u školskom vrtu i voćnjaku, učenici su se takmičili u radu.⁶⁶

Uvođenjem Zakona o narodnim školama propisano je da svaka škola mora imati školski vrt s ciljem educiranja učenika o važnosti uzgoja biljnih vrsta koje uspijevaju na određenom geografskom području. Tako bi se praktično podučavalo učenike o uzgoju voćaka, vinove loze, povrća i cvijeća. Učenice četvrtog razreda trebale su se educirati o načinima pripremanja voća i povrća kako bi se izradila zimnica te ih se podučavalo kuhanju raznih jela.⁶⁷

Za omladinu organizirani su večernji tečajevi koji su trajala četiri mjeseca. Organizirani su redoviti radni sastanci i konferencije. Česti upadi također su činili rad u školama izazovnim. Radni sastanci i konferencije su održani redovno. Znatno se izmijenilo stanje školstva u ovom razdoblju. Redovita savjetovanja i sastanci u granicama ovog okruga pomogli su stručnom i pedagoškom osposobljavanju mlađeg nastavnog kadra iz redova omladine.⁶⁸

Mnoge osnovne škole na oslobođenom teritoriju i Žumberku radile su po novom nastavnom planu i programu. Manji dio škola je imao skraćeni program zbog okupacije i nastava je organizirana po odjeljenjima.⁶⁹

U drugoj polovini 1944. godine, s oslobođenjem gradova u Slavoniji, školstvo je brzo napredovalo. Radile su mnoge nastavne škole i produžni tečajevi. Uz daljnje razvijanje školska godina je trajala duže. No, daljnji razvoj prosvjetnog rada u Slavoniji bio je otežan potkraj 1944., s manje škola na kraju 1945. godine u okrugu Zagrebačke oblasti. Krajem godine u Dalmaciji je bilo aktivno 205 osnovnih škola. Uz rad na školstvu, intenzivno se razvijao i rad na narodnom prosvjećivanju te kulturno-umjetničkom radu.⁷⁰

⁶⁶ Ibid. p. 403.

⁶⁷ MILJKOVIĆ, D.: Iz povijesti osnovne škole u Hrvatskoj u razdoblju od 1981. do 1941., vol. 9 (1), Zagreb, 2007., p. 146., <https://hrcak.srce.hr/file/32799> (22.02.2023.)

⁶⁸ FRANKOVIĆ, D., LONČAR LJ., GODLER, LJ., ET. AL.: op., cit., p. 403.

⁶⁹ Ibid. p. 404.

⁷⁰ Ibid. p. 405.

U Istri je na početku jeseni radilo preko 70 osnovnih škola. Daljnji napredak na prosvjetnom polju gotovo je stao zbog prisutnosti njemačkog okupatora. Teška situacija prisilila je Prosvjetni odjel Oblasnog NOO za Istru na povlačenje u Gorski Kotar. Tijekom tog vremena, odjel je pripremao organizaciju školstva u slobodnoj Istri te organizirao dva učiteljska tečaja u Gorskom Kotaru. Tečajeve je pohađala omladina iz Istre u Hrvatskom primorju.⁷¹

Krajem 1944. godine, škole nacionalnih manjina poput Čeha, Mađara, Nijemaca i Talijana ponovno su počele s radom. Nastava se odvijala na jeziku te nacionalne manjine, s istim programom kao i u drugim školama. Učenici su imali nacionalnu grupu predmeta svoje manjine, dok je hrvatski ili srpski jezik bio poseban predmet.⁷²

Formirana je specijalna komisija 1944. godine koja je dala smjernice za rad i organizaciju dječjih domova, čiji se broj značajno povećao te godine. Zbog pogoršane vojne situacije u Zagrebačkoj oblasti i Slavoniji, dječji domovi su evakuirani u Vojvodinu, uz aktivnost osnovnih škola i nižih gimnazija.⁷³

U to vrijeme obrazovnog napretka osnovan je veliki broj srednjih škola. U ljeto i jesen vode se borbe za oslobođenje Dalmacije i cijele obale. Budući da su dalmatinski gradovi ponovno oslobođeni, u tom je razdoblju ponovno otvoreno nekoliko nižih i viših srednjih škola. Slavonija i Zagrebačka regija imaju nerazmjerno velik broj srednjih škola.⁷⁴

ZAVNOH je 1. studenoga 1944. objavio cjeloviti gimnazijski plan i program. To je bio prvi gimnazijski program koji je obuhvaćao osam razreda. Prema programu, škola bi trebala uključiti siromašniju, partizansku omladinu i djecu čiji su roditelji bili žrtve fašizma. Zbog toga je u uputama primijećeno da se djeca koja su zbog rata izgubila nekoliko školskih godina, a imaju potrebne kvalifikacije za nastavak školovanja, prime u prve razrede. Također, za one koji su prešli dobnu granicu, predviđeno je otvaranje pomoćnih razreda, u kojima bi ubrzanom tempom nadoknadili izgubljene godine u ratu.⁷⁵

⁷¹ Ibid. p. 406.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid. p. 407.

⁷⁴ Ibid. p. 408.

⁷⁵ Ibid. p. 409.

U uputama je naglašeno će građanske škole biti ukinute i pretvorene u niže gimnazije. Također je naglašeno da će sve privatne škole biti zatvorene. Krajem 1944. i početkom 1945. Godine, u oslobođenim gradovima Dalmacije, počele su s radom razne stručne škole kao muzičke škole, srednje-tehničke škole, trgovačke akademije, pomorske akademije, škole učenika u privredi, itd.⁷⁶

Prve učiteljske škole osnovane su 1944/45. Delnice su imale prvu učiteljsku školu s jednim razredom u sklopu niže gimnazije. Oslobođanjem dalmatinskih gradova krajem 1944. i početkom 1945. godine otvaraju se učiteljske škole u Šibeniku, Dubrovniku, Makarskoj i Splitu. U učiteljskim školama postojali su niži i pripravnici razredi. Osim škola, osnivaju se i učenički domovi. Osnivanjem prvih učiteljskih škola započelo je sustavno i strukturirano nastojanje da se obrazuju i osposobe novi narodni učitelji.⁷⁷

3.5. 1945. GODINA

Hrvatska je u potpunosti oslobođena u svibnju 1945. Narodni sabor Hrvatske počeo je djelovati kao nastavak ZAVNOH-a u rujnu 1945. godine. Između ostalih ministarstava osnovano je i Ministarstvo prosvjete. Ministarstvo prosvjete je provodilo dopunske poslove na školstvu i organizaciji prosvjete na cijelom području Hrvatske.⁷⁸

1945. godine postavljaju se temelji za preobrazbu škole, obrazovanja i kulturnog života. Tiskare, izdavačka poduzeća, radio postaje, knjižnice, kina i druge poslove preuzela je država. Među prioritetima bilo je bitno započeti podizanje i obnovu obrazovnog sustava.⁷⁹

Teško nasljeđe bivše Jugoslavije i teška ratna razaranja na teritoriju Hrvatske, ostavila su značajan trag na obrazovanje. Zakon o obveznom sedmogodišnjem obrazovanju donesen je od strane Privremene Narodne skupštine Demokratske Federativne Jugoslavije 26. listopada 1945. Prema tom zakonu obvezno školovanje počinje sa sedmom i traje do petnaeste godine. Zbog toga se postupno prelazilo na sedmogodišnje školovanje.⁸⁰

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid. p. 410. – 411.

⁷⁸ OGRIZOVIĆ, M.: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., p. 266.

⁷⁹ Ibid. p. 267.

⁸⁰ Ibid.

Hrvatska narodna vlast morala je rješavati razne izazove na području obrazovanja tijekom 1945. godine. Prije svega, bilo je riječ o veoma slabo razvijenoj mreži i rasporedu osnovnih škola na hrvatskom teritoriju. Prije Drugog svjetskog rata, mnogi gradovi i sela u Hrvatskoj nisu imali osnovne škole. Druga ključna točka bila je nedovoljna duljina obveznog školovanja od četiri godine.⁸¹

Mnoga djeca nisu bila upisana u osnovnu školu. Osobito ona djeca u seoskim sredinama, jer poljoprivrednici takvu osnovnu školu nisu smatrali posebno korisnom za njihovu djecu. Stara Jugoslavija bila je jedna od najzaostalijih zemalja Europe po broju nepismenih, stupnju i kvaliteti obrazovanja novih naraštaja i stanovništvu uopće.⁸²

Zbog toga je zemaljskoj vladi i prosvjetnim vlastima stavljena vrlo značajna zadaća. Jedne od zadaća su bile iskorjenjivanje nepismenosti, širenje školske mreže i pravilna raspodjela škola te produženje razdoblja osnovnog obveznog obrazovanja u bliskoj budućnosti. Djeca pučana dobivala su osnovno i izrazito slabo obrazovanje, a djeca dobrostojećih stanovnika i građanstva srednje i visoko obrazovanje. Postojalo je nekoliko srednjih strukovnih škola, ali one su bile odvojene od sustava srednjih općeobrazovnih škola i privatnih škola.⁸³

Još za vrijeme NOB-a zemaljska je vlast nastojala izgraditi jedinstven obrazovni sustav kako bi buduće generacije ljudi prihvatile moderno znanstveno obrazovanje. Čak je i broj srednjih škola bio nedovoljan za potrebe novooslobođene zemlje. Zbog toga nije bilo dovoljno gimnazija da prime sve mlade ljude koji su željeli nastaviti studij. Nadalje, da bi se nadoknadio gubitak školskih godina uzrokovan sudjelovanjem u NOB-u, bilo je potrebno daljnje školovanje i obrazovanje. Treba spomenuti da je među nastavnicima i profesorima vladala velika oskudica nastavnog kadra. U hrvatskom školstvu traženi su mnogi prosvjetni radnici.⁸⁴

Visokoškolske ustanove i fakulteti zahtijevali su reformu i reorganizaciju. Također bilo je potrebno povećanje broja fakulteta. Najviše su bili potrebni fakulteti koji su neposrednije povezani s gospodarstvom, kako bi pomogli u obnovi i izgradnji industrijskih temelja Hrvatske.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid. p. 268.

Nadalje, bilo je važno cijeli odgojno-obrazovni sustav prožeti novim duhom i novim sadržajem roditeljstva i odgoja u skladu s tekovinama oslobodilačke borbe.⁸⁵

Međutim, značajan dio nastavnog kadra se teško prilagodio novom duhu u školi ili mu se potajno ili otvoreno protivio s političkih pozicija. Tek tada postaju vidljivi svi izazovi s kojima se suočava obnova.⁸⁶

Ministarstvo prosvjete bilo je nadležno za općeobrazovne škole, znanstvene i kulturne ustanove i druge usporedive organizacije. Ministarstvo prosvjete imalo je u to vrijeme isključivu ovlast za otvaranje škola, imenovanje i premještanje nastavnika, raspodjelu i nadzor novčanih sredstava, utvrđivanje nastavnih programa i planova, odobravanje udžbenika itd. Inspektori Ministarstva prosvjete su obilazili i nadzirali škole, pomagali učiteljima u radu, te upravljali i organizirali školski život. Ministarstvo prosvjete kasnije će osnovati poseban odjel za strukovno obrazovanje.⁸⁷

4. SLOBODNA DALMACIJA

Analiza članaka provedena je putem hrvatskog dnevnika *Slobodna Dalmacija* od 1943. do 1945. godine. *Slobodna dalmacija* je izabrana zbog boljeg razumijevanja lokalnih utjecaja na obrazovanje, kvalitetnog sačuvanog arhiva koji pruža lakše istraživanje i analizu i različitost novinarskih žanrova.

Tiskovine u Narodnoj revoluciji su odigrale značajnu ulogu. Nikada u povijesti nije bilo toliko tiskovine u rukama naroda, koliko za vrijeme rata, koliko za vrijeme Narodne revolucije. Narod je tražio i volio partizansku literaturu, rado su se čitali letci, proglosti, bilteni vijesti i različite partizanske brošure. Na oslobođenom, poluoslobođenom i okupiranom teritoriju postojalo je mnoštvo različitih listova, glasila i novina. Nije potrebno spominjati koliku je revolucionarnu, mobilizatorsku i kulturnu-prosvjetnu ulogu odigrala tiskovina. Zajedno s ostalim prosvjetnim radom pomogla je u podizanju svijesti, prosvjete i kulture za vrijeme NOB-e.⁸⁸

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ FRANKOVIĆ, D., LONČAR LJ., GODLER, LJ., ET. AL.: op., cit., p. 413.

Slobodna Dalmacija su hrvatske dnevne novine osnovane 17. lipnja 1943. godine. Utemeljene su kao glavni glas otpora za područje Dalmacije na Mosoru unutar partizanskog pokreta.⁸⁹

Pokretanje ovog lista odobrila je Odluka Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Hrvatske za Dalmaciju u lipnju 1943. godine.⁹⁰

Nakon toga su tiskane u Brštanovu, Splitu, Ogorju, Livnu, Hvaru i Visu. Od 6. listopada 1944., redovito su izlazile u Splitu.⁹¹

Slobodna Dalmacija je tijekom sljedećih desetljeća izrasla u jednu od najvećih i najčitanijih dnevnih novina u bivšoj Jugoslaviji, s vrhuncem naklade u kasnim osamdesetim godinama prošlog stoljeća. Za uspjeh *Slobodne Dalmacije* uvelike je zaslužna humoristična rubrika. Mnogi od najpopularnijih hrvatskih humorista započeli su tamo, uključujući Miljenka Smoju i trojac koji će kasnije osnovati Feral Tribune.⁹²

Bitno je spomenuti sam naziv tiskovine, koji se veže uz slobodu koju je narod htio ostvariti u to vrijeme.

Datum 1. studenog 1994. postaje značajan jer tada tiskovina izlazi u Splitu kao dnevnik.⁹³

Većina potrebnih materijala iz Splita nije dolazila legalnim putem. Bitno je za istaknuti da se *Slobodna Dalmacije* nije nikad tiskala u onolikom broju koliko se zapravo tražilo. Na prvoj lokaciji, na Mosoru, štampano je 16 brojeva tiskovine. Kasnije, list izlazi u školskoj zgradi koja se nalazila na selu Brštanovu. Nakon prvog oslobođenja Splita, izlazi 28. broj lista na velikom formatu. Prvi put se takav partizanski list štampa na rotaciji. Taj broj je dostizao i oko 16.000 primjeraka. Do kraja 1943. godine izašlo je 39 brojeva. Daljnjim razvojem, tiskovina izlazi na Visu 1944. godine i u to vrijeme najveći uspjeh doživljava foto selekcija tiskovine. *Slobodna*

⁸⁹ Osam desetljeća *Slobodne Dalmacije*, Hanza Media, Zagreb, 2023., p. 138

⁹⁰ Morović, H.: Popis članaka o konzervatorstvu, arheologiji i urbanizmu u splitskom listu *Slobodna Dalmacija* od 1943. do 1975. godine, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji. 22 (1)(1980), 5-23., <https://hrcak.srce.hr/160296> (22.02.2024.)

⁹¹ Osam desetljeća *Slobodne Dalmacije*, op., cit., p. 138.

⁹² Academic dictionaries and encyclopedias, <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/973968> (21.12.2023.)

⁹³ *Slobodna Dalmacija*, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56660> (14.11.2023.)

Dalmacija i dalje izlazi u nakladi *Visa* do 72. broja. Nakon konačnog oslobođenja grada u listopadu 1944., broj 73 ponovno izlazi u Splitu.⁹⁴

Slobodna Dalmacija je tiskovina koje je u prošlosti obogaćena raznovrsnim i obogaćenim informacijama, pogotovo iz kulturne rubrike. U današnjici još uvijek ostaje jedna od obogaćenih građa koje je korisna izvorima informacija za građane. Zbog tog razloga, tiskovina je sve popularnija.

Nadalje njezin razvoj postaje sve veći i suvremeniji. Za vrijeme glavnog urednika Sibe Kvasića, *Slobodna Dalmacija* doživljava novinarsko i dizajnersko osvježanje. Tijekom tog razdoblja, naklada raste te se povećava s približno četiri tisuće na četrdeset tisuća primjeraka.⁹⁵

Od 1965. do 1973. godine razvoj tiskovine nastavlja rasti pod uredništvom Hrvoja Baričića. *Nedjeljna Dalmacija* je prvi put izlazila kao posebno nedjeljno izdanje 1971. godine. Početkom 1990-ih bio je jedan od najvećih hrvatskih tjednika, a ukinut je 2002 godine. Od 1983. godine Joško Kulušić je glavni urednik novina. Tijekom vođenja lista proširio je vanjsku suradnju. Vodio je pluralističku uređivačku politiku, s nakladom od 150.000 primjeraka u kasnim osamdesetima i početkom devedesetih.⁹⁶

Početkom 1990-ih *Slobodna Dalmacija* je stekla reputaciju tiskovine s politički različitim skupinom kolumnista - od krajnje ljevice do krajnje desnice - i kao jedan od rijetkih hrvatskih doista slobodnih medija, bez političkih predrasuda. Franjo Tuđman i njegova vlada nisu mogli podnijeti takvo stanje. Godine 1992. Vlada je pokrenula pravni postupak protiv lista, što je rezultiralo jednim od najozloglašnijih skandala u modernoj hrvatskoj povijesti. Nizom sumnjivih administrativnih radnji *Slobodna Dalmacija* je privatizirana, a novi vlasnik postao je Miroslav Kutle. Nakon kratkog štrajka kojim je blokirana primopredaja, publikacija je službeno preuzeta u ožujku 1993. Mnogiiskusni novinari i članovi uredništva otpušteni su ili su dobrovoljno napustili novine.⁹⁷

⁹⁴ NOVAK, B.: Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., p. 343. – 344.

⁹⁵ Osam desetljeća Slobodne Dalmacije, op., cit., p. 138.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/973968> (21.12.2023.)

Miroslav Kutle nadgledao je urednički stav koji je zagovarao jaki nacionalizam, često eksplicitnije od ostalih državnih medija. Ova nova strategija istaknuta je tijekom izvještavanja o borbama u susjednoj Bosni i Hercegovini između Hrvata i Bošnjaka. Naklada novina nakon toga drastično je pala, dijelom i zato što su redoviti čitatelji bili uzrujani novom uređivačkom orijentacijom. Kao čimbenik koji je doprinio padu čitanosti navedeno je i opće stanje gospodarstva u ratom razorenoj Dalmaciji.⁹⁸

Nakon završetka rata 1995. godine, *Slobodna Dalmacija* je doživjela velike financijske probleme, za koje je najvećim dijelom krivo loše upravljanje Miroslava Kutle. Na rubu financijske katastrofe u kasnim 1990-ima, vlada je ponovno preuzela novine. Međutim, zadržala je svoje čvrsto nacionalističko stajalište. Ova snažna pozicija postala je izraženija početkom 2001., kada su se velike mase okupile u znak podrške Mirku Norcu i drugim hrvatskim generalima osuđenim za ratne zločine. Hrvatska vlada nevoljko je formirala novu redakciju u veljači 2001. godine.⁹⁹

Kroz dugogodišnji period, *Slobodna Dalmacija* je kreirala mnogo priloga, posebnih izdanja i podlistaka. Među najstarijim priložima ističe se *Pometa*. Također, strip izdanje Caka, dječji časopis *Oblutak*, *Stil*, *Masline*, *Otvoreno more*, *Slobodna BiH* i *Mali oglasnik*.¹⁰⁰

Zatim prilog *Feral* koji kasnije dobiva naziv *Feral Tribune*. Od 1984. izlazi kao hrvatski satiričko-politički tjednik. Novine postaju privatizirane 1993. godine. Njegova cirkulacija i utjecaj od tada su se smanjili. Od 2006. godine dio je medijskog lanca EPH, a od 2016. godine Hanza Media.¹⁰¹

5. ULOGA ZAVNOH-A I NOO-A U HRVATSKOM ŠKOLSTVU

Obrazovanje je bilo jedno od područja na koje su ZAVNOH i NOO imali značajan i trajan utjecaj. Obrazovni sustav je tijekom Drugog svjetskog rata prolazio kroz komplicirane procese promjena i prilagodbi. Neprekidno je bio pod pritiskom političkih i ideoloških razmišljanja. Svrha poglavlja je poboljšati razumijevanje doprinosa ZAVNOH-a i NOO-a u razvoju i

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Osam desetljeća Slobodne Dalmacije, op., cit., p. 138

¹⁰¹ *Slobodna Dalmacija*, op. cit.

upravljanju hrvatskim obrazovnim sustavom tijekom Drugog svjetskog rata. U ovom poglavlju istaknuta je uspostava novih obrazovnih struktura i ideoloških vrijednosti, s naglaskom na političke i društvene promjene u obrazovanju.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, skraćeno ZAVNOH, osnovano je 1943. godine kao opće političko predstavništvo sudionika antifašističkog otpora Hrvatske tijekom Drugog svjetskog rata.¹⁰²

ZAVNOH je sveukupno imao 4 zasjedanja koja su imala ključnu ulogu u oblikovanju antifašističkog otpora na području Hrvatske. Razumijevanje uloge obrazovanja tijekom Drugog svjetskog rata, ključno je spoznavanje povijesnih događaja i njihovog utjecaja na društvo. Ključni trenutak promicanja obrazovanja bilo je III. zasjedanje ZAVNOH-a, kada su sudionici temeljito raspravljali o pitanjima obrazovanja i školstva.

Sve do trećeg zasjedanja, Prosvjetni odjel ZAVNOH-a vodio je prosvjetni rad na oslobođenom području Hrvatske. Bio je podijeljen na dva odsjeka: odsjek za osnovne škole i analfabetske tečajeve i odsjek za srednje škole i općeobrazovne tečajeve.¹⁰³

Bitno je napomenuti da je Prosvjetni odjel ZAVNOH-a i ranije imao ključnu ulogu u upravljanju školstvom na oslobođenim područjima Hrvatske. Obavljao je ulogu unaprjeđenja obrazovanja kroz kulturno prosvjetne odbore. Poglavlje opisuje organizacijsku strukturu odjela, naglašavajući njegovu uključenost u upravljanje školama, kao i općim obrazovnim tečajevima.

Obrazovni sustav uključivao je redovni program od predškolske do sveučilišne razine, uključujući razne brze tečajeve koje je organizirala vlast komunističkog režima.¹⁰⁴

Unutar Narodnooslobodilačkih odbora djelovali su prosvjetni organi na različitim razinama. U mjesnim, općinskim, kotarskim, okružnim odborima postojao je prosvjetni odjel s jednim

¹⁰²BENIĆ, D., ŠEPAK, M., et. al.: Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=67105> (28.11.2023.)

¹⁰³SIROTKOVIĆ, H.: ZAVNOH – Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske: rasprave i dokumenti, Dom i svijet, Zagreb, 2002., p. 265.

¹⁰⁴JURČEVIĆ, J.: Konceptija i djelovanje jugoslavenske komunističke strukture za osvajanje obrazovnoga i kulturnoga sustava u Hrvatskoj 1944. i 1945. godine, Mostariensia, vol. 18 (1 - 2), p. 82., <https://hrcak.srce.hr/file/197770> (22.02.2024.)

odbornikom i jednim referentom. U okružnim i oblasnim narodnooslobodilačkim odborima, bilo je više referenata sa svojim kulturno – prosvjetnim odborima. Ovi organi, kao i Prosvjetni odjel ZAVNOH-a, rješavali su mnoge organizacijske i kadrovske izazove ali su i brinuli o obuci novih nastavnika putem učiteljskih tečajeva.¹⁰⁵

Tijekom ratnog razdoblja uspostavljeni su zadaće Odjela za javno obrazovanje, a njegove aktivnosti bile su ključne za napredak obrazovanja. Spomenuti zadaci su se razvijali i doveli do proširenja Odjela u cjelovitu instituciju sposobnu da učinkovito nadzire mnoge aspekte obrazovanja i školskog života.

Na Trećem zasjedanju Odjela organizirane su buduće zadaće koje se tiču uspostave organizacije školstva i prosvjete na oslobođenim teritorijima Hrvatske. To su bile zadaće usavršavanja i savjetovanja učitelja, tiskanje priručnika za nastavni rad i najvažnijih školskih udžbenika, izrada novih nastavnih planova i programa, opskrbljivanje nastavnih sredstava i pribora i slično. Oslobođenjem većeg broja teritorija raste razvoj školstva i prosvjete, kao i brige i izazovi ZAVNOH-ovog Odjela za narodnu prosvjetu. Odjel je u tom cilju znatno proširio svoje članstvo i organizaciju. Organiziran je u nekoliko sektora, uključujući sektor osnovnog i srednjeg obrazovanja, sektor javnog obrazovanja, sektor učiteljskog i općeobrazovnog tečajeva, s vremenom i druge.¹⁰⁶

Aktivnosti Odjela narodne prosvjete nisu bile ograničene na izradu nastavnih planova, već usklađivanje obrazovanja s društvenim promjenama.

Odjel narodne prosvjete oblikuje nastavne planove i programe koji se primjenjuju na cijelom teritoriju Hrvatske. Smjernice za daljnje obrazovanje postavlja u skladu s novim socijalističkim duhom. Također, stvarao je različite propise, donosio odluke koje obuhvaćaju aspekte nacionalne povijesti, otvaranja škola, ukidanju ispita i drugih važnih zaključaka. Nadalje, pripremao je razne obavijesti i smjernice, poput uputa za rad knjižnica, čitaonica i općeobrazovnih tečajeva. U segmentu osnovnog obrazovanja, ZAVNOH je nadzirao izradu uvodnika i čitanki za visoko osnovnoškolsko i niže srednjoškolsko obrazovanje. Izradio je

¹⁰⁵ Ibid. p. 264.

¹⁰⁶ OGRIZOVIĆ, M.: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., p. 234.

priručnike za osnovno obrazovanje, te s dolaskom nove školske godine, pripremio je vodiče za početnike i razrede. Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a pružao je dodatnu podršku lokalnim prosvjetnim odjelima i financijski je doprinosa učiteljskim tečajevima i nastavnim odjelima. Kao veći izazov pokrenuo je izgradnju i obnovu školskih zgrada i pribora, a između ostalog opskrbu nastavnika.¹⁰⁷

Dana 20. kolovoza 1944. godine, ZAVNOH je bio domaćin Zemaljskog savjetovanja prosvjetnih radnika u Glini. Svrha savjetovanja bila je proučavanje aktualne problematike školstva i obrazovanja. Na savjetovanju su se razmatrale mogućnosti izrade udžbenika i školskog priručnika za osnovnu i srednju školu kao i izrada novih nastavnih planova i programa. Istaknut je pokušaj obnove i izgradnje školskih zgrada, školskih namještaja, nastavna pomagala i slično. Savjetovanje je bilo iznimno važno za budući razvoj školstva u oslobođenim krajevima Hrvatske. Nakon savjetovanja u Glini, doneseni su zaključci o neposrednim zadaćama za akademsku godinu 1944./45.¹⁰⁸

Slika 2. Nastavni plan i program osnovne škole

	I.	II.	III.	IV.
Početna stvarna nastava	5	5	—	—
Hrvatski ili srpski jezik	5	5	4	4
Račun	5	5	4	4
Zemljopis	—	—	2	2
Povijest	—	—	2	2
Privredne nauke	—	—	3	3
Narodno gospodarstvo	—	—	1	1
Crtanje	—	—	1	1
Pjevanje	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Tjelesni odgoj	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Vjeronauk	1	1	1	1
Svega:	18	18	20	20

Izvor: OGRIZOVIĆ, M.: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., p. 235.

Za vrijeme narodnooslobodilačkog pokreta glavni problem u radu osnovne škole bili su udžbenici. Iako se isticala skromnost i nedostatak školskih materijala i pribora, učitelji su pronašli različite načine podučavanja djece.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid. p. 235.

Prosvjetni odjel ZAVNOH-a bio je usmjeren na ovo pitanje, ali tijekom ratnih uvjeta bilo je teško proizvoditi nove udžbenike. Kada su oslobođena područja gdje je bilo oko 80.000 osnovnoškolaca, posebna pažnja posvećena je izradi udžbenika koji su bili najpotrebniji osnovnim školama. Početnice su imale ključnu ulogu u obrazovanju djece i nepismenih odraslih. Bile su izrađivane na različite načine u različitim krajevima. Poznate su po svojim regionalnim varijacijama kao što su istarska, žumberačka, kordunska, livanjska, lička i druge. Početnice su formirane unutar jedinice vojnih odreda za obuku vojnika. Prosvjetni odjel ZAVNOH-a započeo je pripremu prvih knjiga odnosno početnica.¹⁰⁹

Osim udžbenika, tiskani su i različiti materijali korisni za stručni, pedagoški i ideološki napredak prosvjetnih radnika. Bilo je potrebno obnoviti ono što je bilo uništeno tijekom rata, a ZAVNOH, oblasni stožeri i oblasni NOO-i pružili su pomoć u opskrbi građevinskim materijalom za obnovu škola. Krajem 1944. godine obnovljene su sve srednjoškolske zgrade u Slavoniji. U Dalmaciji je 1944. i početkom 1945. godine započela opsežna obnova i izgradnja školskih zgrada. Uzrokom ovih okolnosti organizirane su radionice za proizvodnju školskih pribora na području Gorskog Kotora i kasnije u Dalmaciji. U teškim radnim uvjetima i učitelji su stekli određeno iskustvo u koordinaciji školskih obaveza. Pametno su osmislili jednostavne alate za podučavanje. Zbog toga su mnoge osnovne škole imale primitivno računalo koje je gradio nastavnik s učenicima, geografske karte, fotografije životinja iz prirode za ranu praktičnu nastavu, razne grafikone, crteže i slično.¹¹⁰

ZAVNOH se isticao kao značajan akter u potpori intelektualnog razvoja odraslih. Također je strastveno promovirao programe opismenjavanja i obrazovanja odraslih. Ratno razdoblje nije utjecao samo na djecu i one najmlađe već i na odrasle. Osim naobrazbe djece, morao se riješiti izazov osposobljavanja učitelja, nastavnika i profesora.

Autor Tomo Žalac u svom djelu opisuje kako se rad s odraslima nije fokusirao samo na opismenjavanje. Rad odraslih se nastavljao u tečajevima, seminarima, stručnim i općeobrazovnim tečajevima koji su polazili članovi Partije, NOO-a, organizacije žena, omladine i drugi.¹¹¹

¹⁰⁹ ŽALAC, T.: Rad na istraživanju povijesti školstva i prosvjete u Hrvatskoj u doba drugog svjetskog rata, Časopis za suvremenu povijest, 194., vol. 6., no. 3., p. 55.

¹¹⁰ OGRIZOVIĆ, M.: op., cit., p. 237.

¹¹¹ ŽALAC, T.: op. cit., p. 55.

U skladu s odlukom Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a i rezultatima savjetovanja nastavnika u Glini, organiziraju se tečajevi za učitelje. Lokalni NOO Gorski kotar organizirao je učiteljske tečajeve kao i lokalni NOO Hrvatskog primorja. NOO Lika odlazio je u podređene odsjeke i davao im napatke za rad. Tečajevi za učitelje trajali su duže. Cilj izobrazbe učitelja bio je brzo razvijanje i osposobljavanje učitelja za rad u osnovnoj školi. Studenti tečaja mogle su biti osobe u dobi od 18 do 30 godina, sa završenom četverogodišnjom srednjom školom ili sa završenim općeobrazovnim tečajevima.¹¹²

Slika 3. Predmeti tromjesečnih učiteljskih tečajeva

1. Historija predapriške Jugoslavije i oslobodilačkog pokreta	33 sata
2. Organizacija narodne vlasti	4 sata
3. Organizacija prosvjetnog rada kod nas	6 sati
4. Školska građa:	
Gramatika i pravopis	38 sati
Prirodne nauke	66 sati
Osnove računa i geometrije	42 sata
Geografija	46 sati
5. Odgojno-obrazovni rad	53 sata
6. Vanškolski rad	2 sata
7. Praktičan rad u vježbaonici	15 dana
Ukupno:	290 sati

Izvor: OGRIZOVIĆ, M.: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., p. 238.

¹¹² OGRIZOVIĆ, M.: op. cit., p. 238.

Slika 4. Predmeti peteromjesečnih učiteljskih tečajeva

1. Pedagogija	60 sati
2. Organizacija prosvjetnog rada	6 sati
3. Hrvatski ili srpski jezik	43 sata
4. Povijest (program osnovne škole)	26 sati
5. Organizacija narodne vlasti	4 sata
6. Zemljopis	46 sati
7. Biologija	30 sati
8. Geologija i mineralogija	5 sati
9. Kemija	15 sati
10. Fizika	25 sati
11. Matematika	42 sata
12. Higijena	5 sati
13. Gospodarstvo (program osnovne škole)	10 sati
14. Vanškolski rad	2 sata
15. Crtanje (program osnovne škole)	20 sati
16. Povijest NOB-a	26 sati
Ukupno:	365 sati

Izvor: OGRIZOVIĆ, M.: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., p. 238.

U djelokrug rada ZAVNOH-a ulaze i kulturno-umjetnički rad, tisak i promidžba, a uskoro i knjižnice, čitaonice, arhivi i muzeji. Sve to zahtijeva daljnje organizacijsko uređenje Odjeljenja za narodnu prosvjetu ZAVNOH-a. U travnju 1945. godine na posebnom zasjedanju ZAVNOH-a u Splitu uspostavljena je Hrvatska narodna vlast. Nakon Topuskog zasjedanja, planirane su sve aktivnosti za preuzimanje obrazovnog sustava u Hrvatskoj u cjelini. Ministarstvo prosvjete Narodne vlade Hrvatske i Narodno-prosvjetni odbor ZAVNOH-a nastavljaju to nastojanje.¹¹³

Ove pripreme pomogle su da se odmah nastavi rad na organiziranju školskog obrazovanja na osnovama utvrđenim u oslobodilačkoj borbi.

U to je vrijeme se razvijalo i unaprjeđivalo i osnovno obrazovanje na Baniji. Banijski kotarski NOO obnovio je niz školskih zgrada za nadolazeću školsku godinu. Osim toga, osnovne škole su počele koristiti najnoviji plan i program ZAVNOH-a. Organizirano je natjecanje za poticanje NOO-a da uloži više truda u vođenje škola. Rezultat tog natjecanja je daljnji razvoj i organizacija osnovne škole. No, oslobođeno područje Banije nije bilo imuno na česte i iznenadne prodore neprijatelja.¹¹⁴

¹¹³ Ibid. p. 240.

¹¹⁴ Ibid. p. 242.

Unatoč ovim upadima, škola nastavlja normalno funkcionirati. Dijelovi Hrvatske bili su u rukama različitih okupatora koji su utjecali na društvene i političke promjene. Kako je za Hrvatsku bilo važno bratstvo i jedinstvo naroda, oni koji nisu pripadali hrvatskoj nacionalnosti ali su se borili za nju, bili su obrazovno nagrađeni.

Aktivnim uključivanjem u rat protiv zajedničkog neprijatelja sve su etničke skupine stekle svoja prava. Zbog toga su do kraja 1944. osnovane osnovne škole za češku djecu u kotarevima Daruvar i Pakrac, te za mađarsku djecu u Podravskoj Slatini. U oslobođenom kraju stalno se povećavao broj siročadi ratnih žrtava, napuštene omladine i žrtava fašističkog nasilja. Zbog toga su se pokušavali graditi dječji domovi. U njima su se provodile aktivnosti sukladno naputcima Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a.¹¹⁵

Tijekom Drugog svjetskog rata organizirani su evakuacijski programi za djecu, dok su od 1943. godine uspostavljeni dječji domovi namijenjeni isključivo djeci predškolske dobi koja su postala žrtve rata, s naglaskom na pružanju socijalne skrbi.¹¹⁶

Osim osnovnog školskog obrazovanja, uočio se razvoj srednjeg i visokoškolskog obrazovanja. Okolnosti rata značajno su utjecale na funkcioniranje ovih institucija, kao što su bila ograničenja i promjene u nastavnim programima.

Odjeljenje za narodno obrazovanje ZAVNOH-a donijelo je 24. ožujka 1945. odluku o osnivanju Više pedagoške škole u Splitu. Bila je to prva visokoškolska ustanova osnovana na oslobođenom teritoriju u novoj Jugoslaviji. Dodatno su se organizirali općeobrazovni tečajevi.¹¹⁷

Nacionalna sveučilišta imala su važnu ulogu u obrazovanju naroda. Djelovali su i u pojedinim oslobođenim krajevima. Upute za njihov rad izradio je Odjel za narodnu prosvjetu ZAVNOH-a. Uz obrazovanje, htjeli su postići kulturno – umjetnički razvoj na oslobođenom teritoriju. Stoga je kulturno – umjetnički odjel, Propagandnog odjela ZAVNOH-a izdao publikacije poput *Vjesnika*, časopise *Kulturni prilozi* i *Naše kazalište*, list Kazališta narodnog oslobođenja, zatim

¹¹⁵ OGRIZOVIĆ, M.: op. cit., p. 245.

¹¹⁶ BAKIĆ, L., BATINIĆ, Š., BRAČIĆ, M, et., al.: Stoljeće djeteta u Hrvatskoj – djetinjstvo i školovanje u 20. Stoljeću, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2019., p. 27.

¹¹⁷ Ibid. p. 255.

Partizanska pozornica, zbirka ratnih narodnih pjesama *Naše pjesme* i još mnogo toga. Oslobođenjem Dalmacije još više se pojačala nakladnička djelatnost za potrebe kulturnog i stvaralačkog djelovanja.¹¹⁸

Preostale građanske škole otkrivene nakon oslobođenja su zatvorene i pretvorene u niže gimnazije. Otkrivena mreža srednjih škola bila je nedovoljno razvijena. U nekim dijelovima Hrvatske srednjih škola praktički nije bilo. Starija djeca koja su sudjelovala u Narodnooslobodilačkom ratu ili su odbijala pohađati škole pod ustaškom vlašću, predstavljala su izazov. Također, problem su predstavljali i oni koji su pohađali škole u NDH, ali su imali nizak stupanj obrazovanja i usvojene reakcionarne ideje kao posljedicu ustaške ideologije.¹¹⁹

Slika 5. Nastavni plan i program srednje škole

NASTAVNI PLAN								
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Hrvatski ili srpski jezik	5	5	4	4	4	5	4	4
Ruski jezik	4	3	3	5	3	3	3	3
Engleski jezik	—	—	—	—	4	4	3	3
Povijest NOP-a	2	2	2	2	2	2	2	2
Zemljopis	3	3	3	3	3	3	3	—
Prirodopis	3	3	—	—	3	3	2	—
Kemija	—	—	3	2	—	—	2	2
Fizika	4	2	3	3	4	3	3	3
Higijena	1	—	—	2	2	—	—	2
Matematika	4	4	4	4	4	4	4	4
Povijest filozofije	—	—	—	—	—	—	—	2
Crtanje i povijest likovnih umjetnosti	2	2	2	1	—	—	1	1
Pjevanje i povijest muzike	2	2	2	2	2	2	—	—
Tjelesni odgoj	1	1	1	1	—	—	—	—
Vjeronauk	1	1	1	1	—	—	—	—
	32	28	28	30	31	29	27	26

Izvor: OGRIZOVIĆ, M.: Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., p. 251

ZAVNOH i NOO lokalne razine, igrali su ključnu ulogu u uspostavljanju novih obrazovnih struktura tijekom rata. Obrazovanje tog vremena promoviralo je antifašističke i nacionalne vrijednosti. NOO-ovi na lokalnoj razini primarno su bili odgovorni za organizaciju obrazovanja na terenu. Time su osigurali da se obrazovni sustav očuva unatoč ratnim okolnostima. Uloga ZAVNOH-a i NOO-a također je istaknuta u promicanju određenih ideologija kroz obrazovanje. Iako su ZAVNOH i NOO imali dosta uspjeha u promicanju obrazovanja, suočavali su se s

¹¹⁸ Ibid. p. 263. – 264.

¹¹⁹ Ibid. p. 251.

brojnim izazovima. Jedan od istaknutih izazova je bilo ograničenje resursa i promjene u nastavi. Ovi izazovi odražavali su složenost i dinamiku tog razdoblja.

Ovo poglavlje istaknulo je prikaz političkih, ideoloških i društvenih promjena koje su oblikovale obrazovni sustav i utjecale na buduće generacije. Proučavanje uloge ZAVNOH-a i NOO-a u obrazovanju pruža uvid u kompleksne veze između politike, obrazovanja i društva u vremenima sukoba. Osim toga, razumijevanje ovih povijesnih događanja pomaže u bolje sagledavanje naslijeđa koje su ostavili na obrazovni sustav Hrvatske nakon rata.

6. KVANTITATIVNA ANALIZA

Analizirano je 118 članaka u Slobodnoj Dalmaciji u razdoblju od 1943. do 1945. godine za potrebe kvantitativne analize odabrane teme. Tekstovi 1942. i 1943. godine nisu analizirani jer su tiskovine počele izlaziti tijekom lipnja 1943. godine.

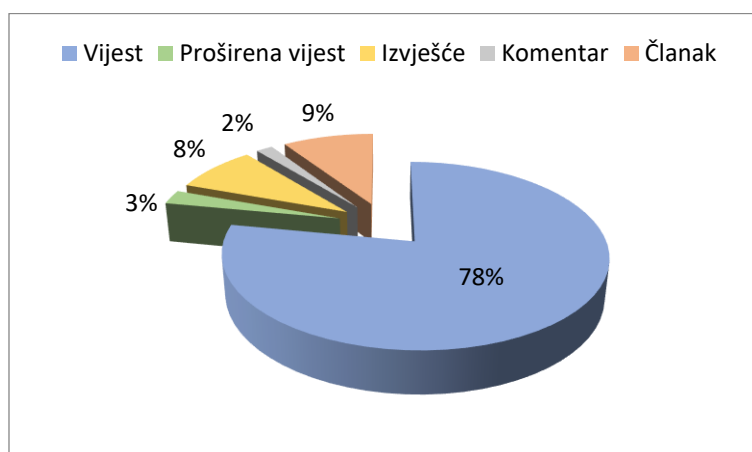
Analiziran je jedan tekst od 1943. godine, 18 tekstova 1944. godine i 99 tekstova 1945. godine. Daljnja analiza će obuhvatiti navedene varijable, a rezultati će biti prikazani kroz grafikone i tablice, s detaljnom analizom njihovog sadržaja.

Tablica 1. Klasifikacija tekstova prema novinskom žanru

Novinski žanr	Frekvencija	Postotci
Vijest	92	78%
Proširena vijest	3	3%
Izvješće	10	8%
Članak	11	9%
Komentar	2	2%
Ukupno	118	100%

Izvor: Obrada autora

Grafikon 1. Klasifikacija tekstova prema novinskom žanru

Izvor: Obrada autora

Prilikom istraživanja, prvi kriterij koji je analiziran bio je razvrstavanje novinarskih žanrova. Na temelju prikazanih podataka, identificirano je 5 novinskih žanrova. Dominantan žanr bile su vijesti, zastupljene u 92 od ukupno 118 promatranih tekstova. Grafički prikaz pokazuje da su teme istraživanja često prezentirane u formi vijesti, obuhvaćajući čak 78% analiziranih tekstova. Od tog postotka, više od polovice odnosi se na kratke vijesti, dok su 3 proširene vijesti činile manji udio. Članak je bio malo manje zastupljen, ukupno 11 članaka ili 9% u promatranom razdoblju. Izvješća su činila četvrti žanr, s 10 primjeraka, često povezanih s događanjima poput učiteljskih udruženja ili konferencija te tijela koja su nosila obrazovnu vlast. Komentari su bili najmanje zastupljeni žanr, pojavivši se samo 2 puta u analiziranom razdoblju, pri čemu su činili 2% ukupnih komentara, uglavnom izraženih od strane zamjenika obrazovnih tijela ili učitelja, profesora i nastavnika.

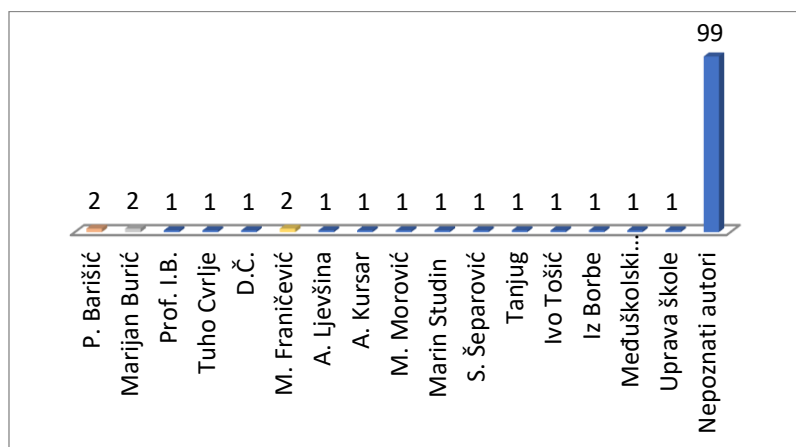
Tablica 2. Autori tekstova o školstvu u Hrvatskoj

Ime autora	Količina napisanih tekstova
P. Barišić	2
Marijan Burić	2
Prof. I.B.	1
Tiho Cvrlje	1
D.Č.	1
M. Franičević	2

A. Ljevšina	1
A. Kursar	1
M. Morović	1
Marin Studin	1
S. Šeparović	1
Tanjug	1
Ivo Tošić	1
Iz "Borbe"	1
Međuškolski odbor NSO Split	1
Uprava škole	1
Nepoznati autori	99

Izvor: Obrada autor

Grafikon 2. Autori tekstova o školstvu u Hrvatskoj

Izvor: Obrada autora

Očitavanjem grafičkih i tabličnih prikaza, uočava se prisutnost 16 autora koji su doprinijeli radovima. Većina autora napisala je jedan tekst, osim autora P. Barišića, Marijana Burića i M. Franičevića, koji su u promatranom razdoblju *Slobodne Dalmacije* napisali po dva teksta. Autori s nepoznatim potpisom su značajno brojniji, te većina nepoznatih autora piše o otvaranju i napretku škola. Autori M. Morović i S. Šeparović, kroz svoje vijesti, naglašavaju ulogu učitelja u unapređenju tadašnjih sela, prikazujući ih kao ključne narodne figure. Učitelji nisu samo obavljali obrazovnu ulogu, već su imali i odgojnu ulogu prema djeci kao i prema zajednici. Autor A. Kursar, učitelj, iznosi vijesti o stanju osnovnih škola nakon oslobođenja

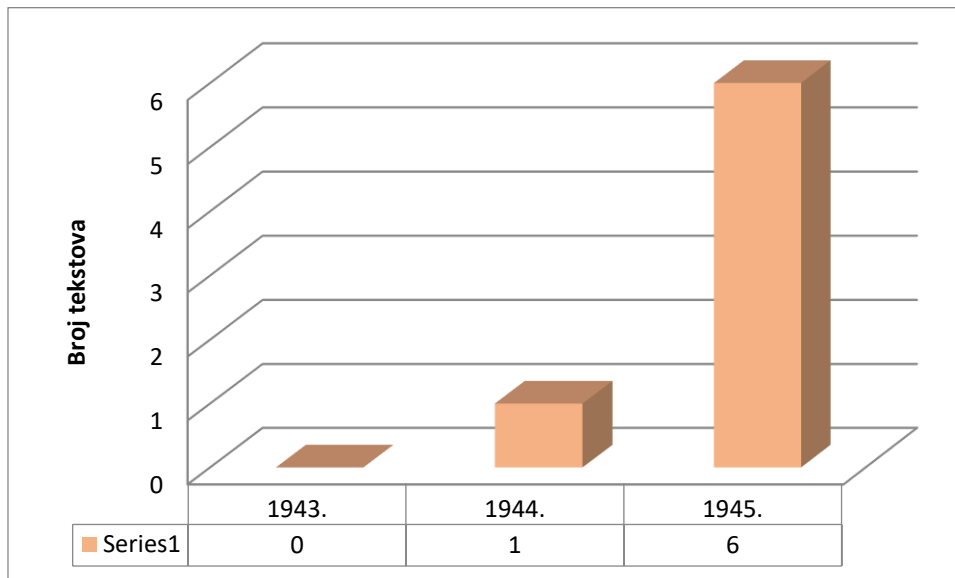
teritorija. Autor M. Franičević se bavi temama demokratizacije škole i potrebne reforme sveučilišta. Autori P. Barišić i Marin Studin u svojim člancima govore o otvaranju škola i priznavanju obrazovanja kao zasluženog prava za stanovnike.

Tablica 3. Grafička opremljenost tekstova

Tekst	111	94%
Tekst i slika	7	6%

Izvor: Obrada autor

Grafikon 3. Grafička opremljenost teksta

Izvor: Obrada autora

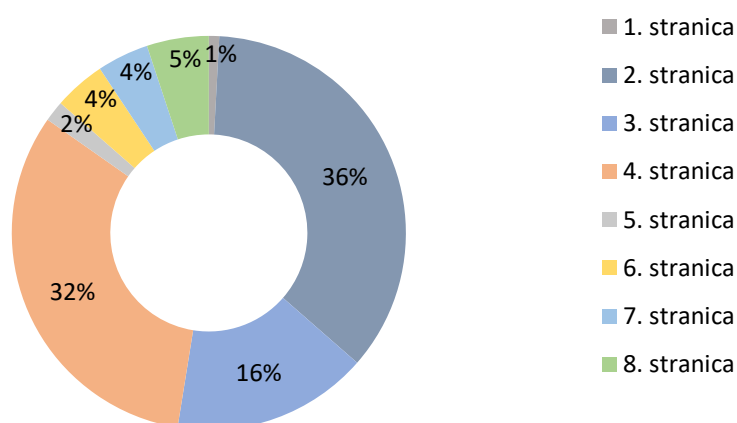
Iz prikazanih podataka vidljivo je kako se 111 tekstova sastojalo od čistog teksta bez popraćenog grafičkog sadržaja. Ostalih 7 sadržaja uz tekst je imalo sliku u crno bijeloj boji s natpisom ispod slika. Važno je istaknuti da tekstovi koji su popraćeni slikama, značajno su ovisili o svojim sadržajima. Teme tih tekstova bavile su se tadašnjim bitnim društvenim - političkim problemom, a to je nepismenost.

Tablica 4. Analiza tekstova prema smještaju unutar novinskog prostora

Stranica članka	Frekvencija	Postotci
1.	1	1%
2.	42	36%
3.	19	16%
4.	38	32%
5.	2	2%
6.	5	4%
7.	5	4%
8.	6	5%

Izvor: Obrada autora

Grafikon 4. Analiza teksta prema smještaju unutar novinskog prostora

Izvor: Obrada autora

U analizi pozicije teksta na stranicama *Slobodne Dalmacije*, primjećuje se da je samo jedan tekst bio smješten na prvoj stranici novina. Unatoč tome što su glavne teme na naslovnica bile rat i političko stanje, teme obrazovanja i stanja školstva trebale su privući veću pozornost i biti istaknute na naslovnici. Najviše tekstova, ukupno 42, objavljeno je na 2. stranici. Njih 19 pozicionirano je na 3. stranici, dok se na 4. stranici nalaze 12 tekstova. U izdanjima s osam ili šest stranica, članci o školstvu tiskani su dva puta na 5. stranici, pet puta na 6. stranici, pet puta na 7. stranici i šest puta na 8. stranici. Značajno je napomenuti da su kratke vijesti o temi često bile smještene na zadnjoj stranici novina, gdje su se nalazile obavijesti i oglasi. Također,

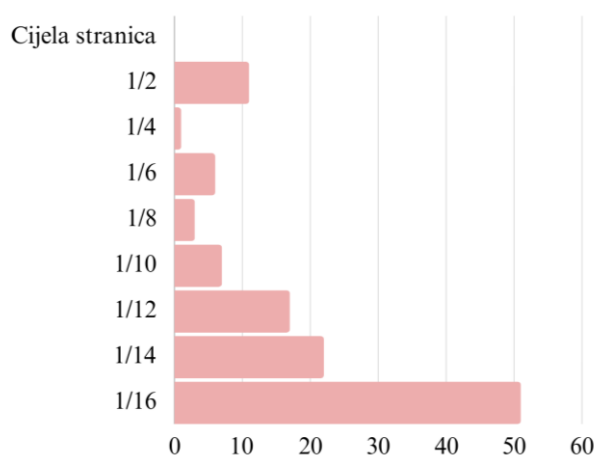
Slobodna Dalmacija je u to vrijeme imala rubriku "Književnost, umjetnost i znanost" te je objavljen tekst o pravilnom načinu učenja, istaknut na 3. stranici.

Tablica 5. Veličina teksta na stranici

Veličina članka	Frekvencija	Postotci
1/2	11	9%
1/4	1	1%
1/6	6	5%
1/8	3	3%
1/10	7	6%
1/12	17	14%
1/14	22	19%
1/16	51	43%

Izvor: Obrada autora

Grafikon 5. Veličina teksta na stranici

Izvor: Obrada autora

Prema prikazanim rezultatima, primjetno je da nijedan tekst o školstvu nije zauzeo cijelu stranicu. Članci koji su polovicu stranice posvećivali temama nepismenosti, demokratizacije i reformacije školstva nisu bili popraćeni slikama. S druge strane, članci koji su zauzimali

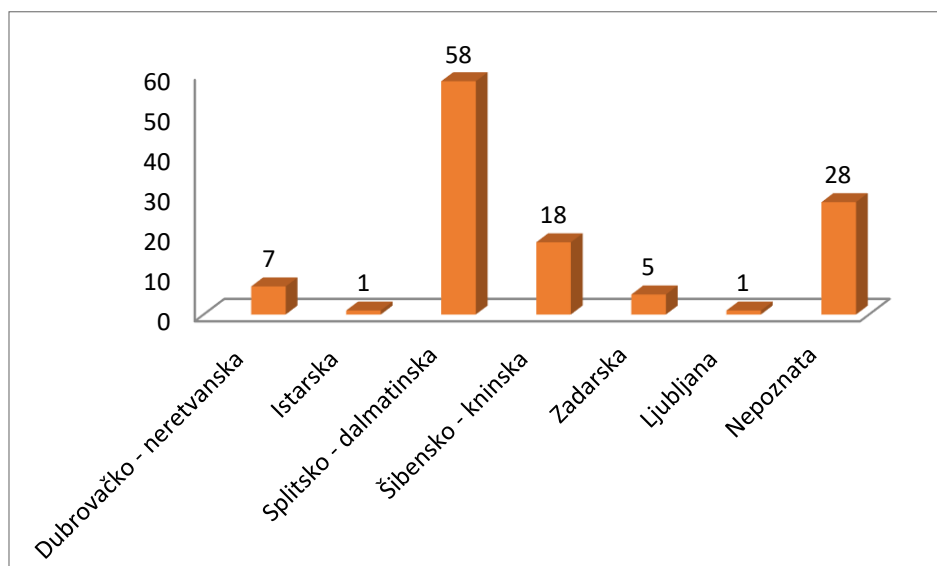
četvrtinu stranice, često su bili najzastupljeniji nakon manjih tekstova, te su bili popraćeni slikama čija je pozicija doprinijela njihovoj prepoznatljivosti. Manji broj tekstova zauzimao je ostale veličine stranica, pri čemu su najviše bili prisutni članci koji su zauzimali šesnaestinu stranice, uglavnom predstavljajući kraće vijesti iz područja obrazovanja bez priloženih slika.

Tablica 6. Analiza teksta prema geografskom fokusu

Geografski fokus	Broj tekstova	Postotci
Dubrovačko - neretvanska	7	6%
Istarska	1	1%
Splitsko - dalmatinska	58	49%
Šibensko - kninska	18	15%
Zadarska	5	4%
Ljubljana	1	1%
Nepoznata	28	24%

Izvor: Obrada autora

Grafikon 6. Analiza teksta prema geografskom fokusu

Izvor: Obrada autora

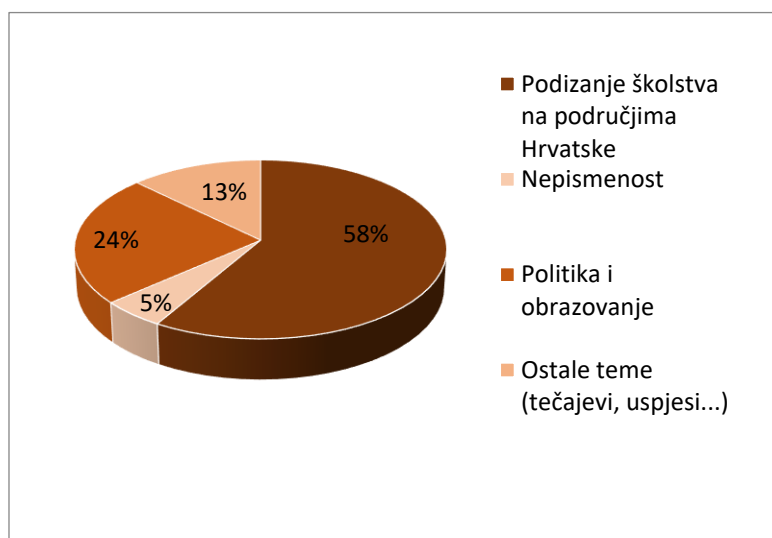
Istraživanje se fokusiralo i na geografsku rasprostranjenost tekstova. Iz navedenih informacija može se zaključiti da su sadržaji članaka najviše fokusirani na Splitsko – dalmatinsko područje, međutim najmanje sadržaja članaka je bilo fokusirano na Istarsko područje. 28 članaka nije definiralo područja odnosno gradove, županije i slično. Nakon Splitsko – dalmatinske županije, najviše sadržaja članaka spominje Šibensko – kninsku županiju. Osim Hrvatske, u tiskovini *Slobodne Dalmacije* spominje se sadržaj članka Ljubljane, preciznije Slovenije. Osim hrvatskih teritorija, *Slobodna Dalmacija* je i istaknula razvoj školstva u Sloveniji.

Tablica 7. Podjela teksta na tematiku

Tematika	Broj tekstova	Postotci
Podizanje školstva na području Hrvatske	69	58%
Nepismenost	6	13%
Politika i obrazovanje	28	24%
Ostale teme (tečajevi, uspjesi, itd.)	15	5%

Izvor: Obrada autora

Grafikon 7. Podjela teksta na tematiku

Izvor: Obrada autora

Posljednji analizirani kriterij je podjela tekstova na tematiku. Kao što se iz priloženom može uočiti, najveći postupak udjela imaju tekstovi koji se odnose na podizanje školstva i prosvjete na područjima Hrvatske. Zatim slijedi udio tekstova koji povezuju politiku s obrazovanjem. S obzirom na situaciju ratnih neprilika, očekivana je povezanost državnih tijela s obrazovnim sustavom. Nakon tih vrsta tekstova, slijede članci koji prikazuju uspjeh učenika i studenata na oslobođenim područjima, te upise tečajeva koje se organiziraju. Zadnja tema o kojoj se piše je nepismenost. Tema o kojoj bi se trebalo više pisati, zadnja je na popisu autorovih misli.

7. KVALITATIVNA ANALIZA

U ovom poglavlju provedena je kvalitativna analiza novina *Slobodne Dalmacije*. Analizirano je devet tekstova unutar promatranog razdoblja od 1943. do 1945. godine. Iz 1943. godine odabran je jedan tekst, 1944. godine odabrana su četiri teksta, dok su četiri teksta odabrana iz 1945. godine. To su opsežniji i sadržajem obogaćeni tekstovi koji dublje ulaze u tematiku društveno - političkog problema školovanja tijekom rata.

Kvalitativna analiza "Analfabetski tečaj"

Prvi odabrani tekst je "Analfabetski tečaj" tiskan u 30. izdanju *Slobodne Dalmacije* 21. rujna 1943. godine.

Tekst je napisan u obliku vijesti koji obavještava građane kako NOO Split, odnosno Narodno Oslobodilački Odbor Splita, otvara upravo analfabetski tečaj za osobe od 12 godina i više. Pozivaju sve građane na prijavu tečaja i upozoravaju građanke da svojim pomoćnicama omogućuje pohađanje tečaja. Razlog tečaja je suzbijanje nepismenosti koja prevladava u tom razdoblju.¹²⁰

Razlog odabira članka je prikaz kako je potrebna pomoć građanima što se tiče nepismenosti i kako je Odbor našao rješenje za problematiku koja prevladava 1943. godine. Nudi se mogućnost sprječavanja nepismenosti koju bi netko želio iskoristiti, a neki ne mogu upravo zbog tadašnje ratne situacije. Tekst ima formalan ton, naglašavajući inicijativu NOO Split za suzbijanje nepismenosti. Također, tekst sugerira prepoznavanje potencijalnih prepreka s kojima

¹²⁰ Analfabetski tečaj, *Slobodna Dalmacija*, br. 30, 21.09.1943., p. 2.

bi se građani mogli suočiti. Odluka bi mogla biti ukorijenjena u društvenom kontekstu ili praktičnim razlozima. Tekst nije samo informativan, već je poziv na akciju. Poziva građane na aktivno sudjelovanje u borbi protiv društvenog i političkog problema. Odražava društvenu svijest unutar Narodnooslobodilačkog odbora, rješavajući određeni problem u zajednici kroz obrazovnu intervenciju. Vremenski kontekst je ključan jer pokazuje da je borba protiv nepismenosti hitna briga u tom razdoblju. Tekst kombinira informativne elemente s osjećajem društvene odgovornosti, prikazujući NOO Split kao organizaciju koja se aktivno bavi dobrobiti zajednice.

Tekst "Analfabetski tečaj" pripada novinarskom žanru vijesti. Nalazi se na 2. stranici tiskovine, te je pozicioniran na samom kraju u desnom kutu gdje zauzima 1/16 stranice. U analiziranom periodu, izdanje novina ima dvije stranice. Također, tekst nije popraćen grafičkom opremljenošću i nema navedenog autora.

Kvalitativna analiza "O našem školstvu"

Tekst "O našem školstvu" objavljen je 4. studenog 1944. godine, broj izdanja 75.

Autor ovog teksta naglašava pripadnost škole duhu narodno-oslobodilačkog pokreta, odnosno naroda. Ni jedno selo ne može biti bez škole, ni jedan građanin bez pouke. ZAVNOH je time odredio važne odluke. Odluke poput otvaranja škola u svakom selu, više učitelja, izgradnja uništenih školskih zgrada i otvaranje internata. Nadalje srednje škole ukidaju talijanski i njemački, a uvodi se ruski i engleski. Ukidaju se građanske i privatne škole i gimnazije dobivaju nova odjeljenja. Za vrijeme tih promjena bit će obustavljene škole dok će ranije oslobođene škole raditi.¹²¹

U ovom je tekstu naglašena usklađenost škole s duhom narodnooslobodilačkog pokreta, ističući da svako selo mora imati školu i da se svaki građanin treba školovati. ZAVNOH-u pripisuje značajne odluke. U tekstu se spominje ukidanje pojedinih škola tijekom ovih prijelaza, a škole koje su prethodno bile oslobođene nastavljaju s radom. To odražava namjerno nastojanje da se obrazovni sustav preoblikuje u skladu s ciljevima i vrijednostima narodnooslobodilačkog pokreta. Sadržaj je dubinski jer ocrtava konkretne odluke ZAVNOH-a, odražavajući strateški i sveobuhvatan pristup reformi obrazovanja. Spominjanje ponovne

¹²¹ O našem školstvu, *Slobodna Dalmacija*, br. 75, 04.11.1944., p. 3.

izgradnje uništenih školskih zgrada i uvođenje novih razreda sugerira predanost razvoju infrastrukture i poboljšanju nastavnog plana i programa. Tekst daje povijesni kontekst promjene u nastavi jezika, posebice zamjenu talijanskog i njemačkog s ruskim i engleskim. Ova jezična promjena mogla bi značiti politička prestrajavanja tijekom razdoblja koje je u fokusu.

Određeni novinarski žanr je vijest. 75. izdanje *Slobodne Dalmacije* ima 8 stranica. Tekst se nalazi na 3.stranici i pozicioniran je na ¼ stranice. Vijest nema autora i nije popraćena slikom.

Kvalitativna analiza "U Splitu je otvoreno pučko sveučilište"

Tekst "U Splitu je otvoreno pučko sveučilište" objavljen je 25. studenog u 84. broju tiskovine.

U ovom sadržaju nepoznati autor ističe svrhu pučkog sveučilišta. Kulturno prosvjetna ustanova je korak unaprijed u nastojanju oko širenja prosvjete i kulturnog izdizanja naroda. Otvorenje takve ustanove započinje predavanjem JNOF- a. Nadalje, tamo se narod upoznaje s poviješću NO pokreta, organizacijom narodne vlasti i drugim aktualnim pitanjima. Prvo predavanje održao je tajnik JNOF Hrvatske Drago Gizdić. Tema predavanja je bila narodno-oslobodilačka fronta. Predavač se osvrnuo na bolje razumijevanje NO borbe i politiku HSS-e. U kratkim crtama je objasnio razvoj NO borbe, kako JNOF nije politička ali nije ni koalicija stranaka. To je stranka koju je narod politički organizirao.¹²²

Tekst pripada žanru vijesti. Izdanje se sastoji od četiri stranice. Vijest se nalazi na 2. stranici tiskovine i zauzima ¼ cjelokupne stranice. Također nema autora i vijest nije popraćena slikom. Što se tiče analize samog sadržaja, vijest je uzeta u analizu zbog otvaranja pučkog sveučilišta kojim se želi unaprijediti što bolje. Predavanje s kojim je započeto otvorenje je bilo potrebno u svrhu što boljeg shvaćanja tadašnje političke situacije u Splitu.

Kvalitativna analiza "U Dalmaciji se otvaraju škole i čitaonice"

Tekst uvodno započinje otvaranjem sve većeg broja škola na području Vodica. Gdje je nekada bila jedna škola, broj je porastao na 24 škole. Unatoč oštećenim dijelovima zgrada, obuka se vršila u privatnoj zgradi. Nadalje, organiziran je analfabetski tečaj za starije. U mnogim ostalim područjima kao na primjer, u pelješkom kotaru, otvorene su mnoge škole. U Supetru je

¹²² U Splitu je otvoreno pučko sveučilište, *Slobodna Dalmacija*, br. 84, 52.11.1944., p. 2.

organizirana konferencija na kojoj se odlučilo održati tečajeve za pismene i polupismene. Također, pokrenuta je kampanja za sakupljanje pokućstva i potrepština za oštećene škole. U Metkovićima je također organizirana konferencija na kojoj su učitelji upoznati sa svojim zadaćama i dobili su potrebne upute za rad škola. U Pučkome sveučilištu održano je odlično predavanje o tuberkulozi. U Dubrovniku održana je konferencija učitelja, profesora osnovnih, srednjih i pučkih škola. Konferencija je trajala 10 dana, gdje su nastavnici i učitelji upoznati sa zadaćama narodnooslobodilačke borbe. Najveća pažnja bila je posvećena organizaciji prosvjetnog rada i novom duhu u školama. U Hvaru i Starigradu otvaraju se čitaonica, te i u drugim dijelovima Dalmacije.¹²³

Tekst započinje znatnim povećanjem broja škola na području Vodica, signalizirajući opredijeljenost za širenje dostupnosti obrazovanja. Unatoč izazovima poput oštećenih zgrada, korištenje privatnih prostora, naglašava snalažljiv pristup prevladavanju prepreka. To odražava predanost osiguravanju kontinuiranih prilika za učenje čak i u uvjetima koji nisu baš idealni. Spominjanje organiziranja analfabetskog tečaja za starije osobe pokazuje ciljani napor da se odgovori na specifične obrazovne potrebe unutar zajednice. Ovo sugerira pristup borbi protiv nepismenosti prilagođavanjem obrazovnih programa različitim dobnim skupinama. Odluka o održavanju tečajeva za pismene i polupismene učenike, kao i akcija prikupljanja namještaja i potrepština za oštećene škole, odražava sveobuhvatan pristup razvoju i oporavku obrazovanja. Detaljno su opisane konferencije u Supetru i Metkoviću, koje pokazuju predanost organizacije pružanju smjernica i uputa edukatorima. Konferencija u Dubrovniku ističe važnost obrazovanja učitelja i integracije narodnooslobodilačkih ciljeva u obrazovnu praksu. Izvještaj se nalazi na trećoj stranici izdanja *Slobodne Dalmacije*. Okupira ¼ stranice tiskovine. Izvještaj nije popraćen slikom, te također nije istaknut autor.

¹²³ U Dalmaciji se otvaraju škole i čitaonice, *Slobodna Dalmacija*, br. 92, 12.12.1944., p. 3

Kvalitativna analiza "Borba protiv nepismenosti"

Narod Hrvatske ima velikog neprijatelja, a to je nepismenost. Takvog neprijatelja treba izbaciti i pokoriti jer predstavlja prijetnju za sve građane. Za to nije potreban jedva ili dva čovjeka, već cijeli narod. Ovaj problem nepismenosti otkriven je s pomoću brojki koje navode većina naroda gradova, sela i naselja koji su nepismeni. U Slunju ima 27.706 nepismenih, u Karlovcu 7.014, te na Kordunu 68.155 ukupno nepismenih i još mnogih slično. 50 posto naroda ne može čitati i pisati. 50 posto naroda ne može napisati pismo majci, ocu, prijatelju i tako dalje. Za suzbijanje nepismenosti, odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a raspisao je natječaj među pojedinim okruzima, kotarima, općinama i selima. Sve ustanove i organizacije trebali bi se okrenuti ovom problemu i naći rješenje kako bi se narod nakon rata uputio u bolju i sretniju budućnost.¹²⁴

U ovom se tekstu problem nepismenosti predstavlja kao veliki protivnik koji zahtijeva kolektivnu akciju naroda Hrvatske. Otkriva poziv na nacionalno jedinstvo u borbi protiv ovog sveopćeg problema. Odabir riječi "neprijatelj" podrazumijeva kolektivnu odgovornost za suočavanje i prevladavanje ovog izazova. Tekst se koristi statističkim podacima za kvantificiranje razmjera nepismenosti u različitim gradovima, poput Slunja, Karlovca i u regiji Korduna. Ove brojke daju prikaz problema, naglašavajući njegovu veličinu. Da bi riješio problem nepismenosti, Odjel za narodno obrazovanje ZAVNOH-a pokreće natječaj između različitih upravnih razina, od pojedinih kotara do sela. Ovaj pristup podrazumijeva strukturiran i konkurentan okvir za poticanje lokalnih organizacija i institucija da se aktivno uključe u pronalaženje rješenja. Tekst završava širom društvenom perspektivom, naglašavajući da bi se sve institucije i organizacije trebale zajednički fokusirati na ovaj problem. Cilj nije samo eliminirati nepismenost radi trenutne dobiti, već pronaći put za bolju i sretniju budućnost nakon rata. Ova perspektiva usmjerena prema budućnosti usklađena je sa sveobuhvatnom temom društvenog napretka kroz obrazovanje. Tekst zauzima $\frac{1}{4}$ stranice, za razliku od ostalih spomenutih tekstova, popraćen je slikom. Na slici se nalaze dvije djevojčice u školskoj klupi kako pišu na papir, te se nalazi tekst "Dalmatinke uče pisati" iznad slike. Tekst je napisan od strane autora Ivo Tošić na drugoj stranici tiskovine u izdanju od osam stranica.

¹²⁴ TOŠIĆ, I.: Borba protiv nepismenosti, *Slobodna Dalmacija*, br. 96, 21.12.1944., p. 2

Kvalitativna analiza "Učitelji – pioniri unapređenja sela"

Tekst naslova "Učitelji pioniri unapređenja sela" napisao je autor M. Morović, 4. ožujka 1945. godine u broju 126.

Morović u članku ističe učvršćenje sela i gradova tijekom oslobodilačke borbe. Tadašnja razlika između sela i gradova je bila velika, ali sada se razlika sve više smanjuje. Osim toga piše o obnovi zemlje nakon oslobođenih teritorija. Zato bi sela i gradovi trebali surađivati. Učiteljska dužnost još nije završena. Oni su pioniri kulture i napretka te narodu više trebaju nego što se misli. Naglasak je na ulozi učitelja koja neće biti samo obrazovnog karaktera. Vrijeme je da učitelji nauče biti i narodni prosvjetitelji. Narod, kao i sam autor, očekuje mnogo više. Seljaku je potrebna obuka o gospodarenju, poljoprivredi, stočarstvu, pčelarstvu i mnogo toga. Prema dobivenom izvješću, narodna vlast je odredila da se u svim učiteljskim školama održavaju praktični radovi i predavanja iz svih grana gospodarstva. Ovo još nije učinila ni jedna vlast u predratnoj Jugoslaviji.¹²⁵

Narativ je usredotočen na razdoblje nakon oslobođenja i nužnost suradnje između sela i gradova u obnovi zemlje. Učiteljska dužnost, kako je naglašeno, nadilazi tradicionalno obrazovanje, pozicionirajući učitelje kao pionire kulture i napretka. Uloga učitelja prolazi kroz transformaciju, evoluirajući izvan pukog obrazovanja. Morović se zalaže da učitelji postanu javni prosvjetitelji, prepoznajući širu društvenu odgovornost. Tekst implicira da se očekivanja ljudi od učitelja protežu dalje od konvencionalnih akademskih uloga.

U članku se ističe da je narodna vlast donijela jedinstvenu odluku o integriranju praktične nastave i predavanja po raznim gospodarskim granama u svim učiteljskim školama. Ova odluka sugerira inovativan pristup obrazovanju nastavnika. Morovićeva perspektiva u skladu je s rastućim društvenim očekivanjima, gdje se učitelje smatra dijelom razvoja zajednice izvan učionice.

Poslije Drugog svjetskog rata, nastavnici preuzimaju sve veću ulogu o brizi za zdravlje i dobrobit učenika, te uspostavljanju veza s roditeljima i lokalnom zajednicom. Nadalje, zbog

¹²⁵ MOROVIĆ, M.: Učitelji – pioniri unapređenja sela, *Slobodna Dalmacija*, br. 126, 04.03.1945., p. 3.

posljedica Drugog svjetskog rata, od nastavnika se sada očekuje da se posvete sveobuhvatnom razvoju svojih učenika.¹²⁶

Kvalitativna analiza sadržaja otkriva nijansirano razumijevanje promjenjivih uloga i odgovornosti učitelja u kontekstu obnove nakon oslobođenja. Prikazuje pristup usmjeren prema budućnosti, pozivajući učitelje, nastavnike i profesore da se prilagode dinamičnim potrebama ljudi i aktivno sudjeluju u oblikovanju progresivnog društva. Kao i svi članci do sada, novinarski žanr koji prevlada je vijest. Izdanje novina sastoji se od četiri stranice. Vijest se nalazi na 3. stranici i zauzima $\frac{1}{8}$ cjelokupne stranice. Kao autor navodi se M. Morović te tekst nije popraćen slikom.

Kvalitativna analiza "U borbu protiv nepismenosti"

Kao i tekst "Borba protiv nepismenosti", ističe se važnost borbe protiv nepismenosti zbog njenog ozbiljnog utjecaja na prosvjetni i ekonomski razvoja naroda i države. Uz poznatu uzrečicu „Smrt fašizmu“, treba postaviti novu „Smrt analfabetizmu“ jer je nepismenost kao opasan otrov u ljudskom organizmu. Mnogi rodoljubi upravo zbog nepismenosti ne mogu doći do izražaja ni u javnim ni privatnim poslovima. Prema autoru članka, koji je profesor, smatra da je njihova dužnost pomoći takvim ljudima da izgrade temelje narodne prosvjete. Da bi se omogućilo suzbijanje nepismenosti na brz i lak način, organiziran je plan za reorganizaciju postojećih i organizaciju novih tečajeva. Za siromašne će se nabaviti školski pribori i knjige. Stručnjaci će brzo provoditi nastavu kako bi se što prije izdale svjedodžbe i suzbila nepismenost. Svakome je omogućeno s malo napora i volje da postane pismen. Zato autor potiče svih na borbu protiv nepismenosti.¹²⁷

Tekst odražava važnost borbe protiv nepismenosti. Nepismenost je pozicionirana kao ključna prepreka obrazovnom i gospodarskom napretku na nacionalnoj razini. Usporedba nepismenosti s opasnim otrovom u ljudskom tijelu, metafora je koja prikazuje štetne učinke nepismenosti. Korištenje izraza "Smrt analfabetizmu" paralelno je s poznatim antifašističkom uzrečicom, naglašavajući ozbiljnost problema. Tekst uvodi perspektivu autora koji pomoć nepismenim

¹²⁶ CVJETIĆANIN, S, SAKAČ, M., SUČEVIĆ, V.: Obrazovanje nastavnika i učitelja u europskom konceptu kvalitete obrazovanja zasnovanom na kompetencijama, *Život i škola*, br. 25 (1), 2011., p. 19., <https://hrcak.srce.hr/file/106652> (22.02.2024.)

¹²⁷ U borbu protiv nepismenosti, *Slobodna Dalmacija*, br. 158, 20.05.1945., p. 4

pojedincima vidi kao dužnost unutar područja javnog obrazovanja. To je u skladu s osjećajem društvene odgovornosti i naglašava važnost edukatora u suočavanju s društvenim izazovima. Kako bi se ubrzalo suzbijanje nepismenosti, u sadržaju se iznosi plan reorganizacije postojećih i osnivanja novih tečajeva. Uključivanje detalja kao što je kupnja školskog pribora i knjiga za ekonomski ugrožene odražava praktičan pristup rješavanju prepreka obrazovanju. Naglasak na omogućavanju svima da se opismene uz "malo truda i volje" prenosi poruku dostupnosti i osnaživanja.

Novinarski žanr koji prevlada je komentar napisan od strane samog profesora. Izdanje novina sastoji se od četiri stranice. Vijest se nalazi na 4. stranici i zauzima $\frac{1}{4}$ cjelokupne stranice. Kao autor navodi se Prof. I. B., te tekst nije popraćen slikom.

Kvalitativna analiza "U Zadru je otvorena osnovna škola za talijansku manjinu"

Na otvorenju osnovne škole prisustvovali su predstavnici narodne vlasti i roditelji talijanskih učenika. Referent prosvjetnog odjela Gradskog NOO-a uputio je riječi da je otvorenje škole još jedan dokaz da se narodna vlast zalaže svim silama da provede u djelo odluke trećeg zasjedanja ZAVNOH-a, te da talijanski reacionari šire laži o progonima talijanskih manjina u Jugoslaviji. Istog dana u Zadru otvorena je još jedna hrvatska škola.¹²⁸

Ovaj tekst daje uvid u otvaranje osnovne škole za talijansku manjinu u Zadru i istovremeno otvaranje hrvatske škole u istom gradu. Naglašena je predanost nacionalne vlade i suprotstavljajući se onome što je opisano kao dezinformacije o tretmanu talijanskih manjina. Tekst počinje najavom otvaranja osnovne škole za talijansku manjinu u Zadru. Nazočnost predstavnika nacionalne vlade i roditelja talijanskih učenika ukazuje na suradnju između vlasti i zajednice. Uključivanje takvih detalja odražava želju da se prikaže uključenost zajednice u obrazovne inicijative. Značajan aspekt kvalitativne analize nalazi se u izjavi predstavnika prosvjetnog odjela Gradskog NOO-a. Zastupnik tvrdi da otvaranje škole služi kao dokaz opredijeljenosti zemaljske vlade za provođenje odluka Trećeg zasjedanja ZAVNOH-a. Ovo ne samo da prikazuje događaj unutar šireg političkog okvira, već se također bavi onim što je okarakterizirano kao dezinformacija koju su širili talijanski reacionari u vezi s tretmanom talijanskih manjina u Jugoslaviji. Spominjanje laži o progonu talijanske manjine retorički je

¹²⁸ U Zadru je otvorena osnovna škola za talijansku manjinu, *Slobodna Dalmacija*, br. 170, 17.06.1945., p. 1

potez kojim se potvrđuje legitimnost vladinih postupaka i suprotstavlja se svim negativnim konceptima. Odražava stratešku upotrebu jezika za oblikovanje koncepta koji okružuje obrazovanje manjina i namjere vlade. Tekst završava kratkim bilježenjem istodobnog otvaranja još jedne hrvatske škole u Zadru istog dana. Naglašena je paralelna predanost obrazovanju za različite zajednice, jačajući pojam uključenosti unutar šireg obrazovnog krajolika.

Sadržaj se nalazi na prvoj stranici ovog izdanja *Slobodne Dalmacije*. Ovo je vijest koja zauzima ¹/₁₆ stranice tiskovine. Vijest nije popraćena slikom.

Kvalitativna analiza "Osnovne škole u Dalmaciji u prvoj godini rada poslije oslobođenja"

Posljednji tekst koji će se analizirati je "Osnovne škole u Dalmaciji u prvoj godini rada poslije oslobođenja". Tiskan je 22. kolovoza 1945. godine u broju 199. Kao posebnost ovog članka ističe se autor. Tekst je napisao školski učitelj.

Učitelj A. Kursar ovaj tekst je napisao za narod. Istaknuo je kraj školske godine nakon oslobođenja i kakvi su rezultati. Dao je pregled prošlosti u kojem je narod bio gladan, siromašan i naglasio nemogućnost samog školovanja. Od tada se puno toga promijenilo. Nakon oslobođenja, broj otvorenih škola nadmašio je sva očekivanja. Još za vrijeme rata narodne vlasti su otvarale škole i vodile kontrolu. Dobar primjer djelovanja je kotar Trogir. Na cijeloj obali Dalmacije postignuti uspjeh je okvirno 80%. Spomenuti su još mnogi primjeri gradova koji su se borili za pismenost i obrazovanje usprkos ratnoj situaciji. Nadalje su pohvaljeni učitelji koji su dokazali svoju nesebičnost i zalagali se za svoj rad. Međutim bilo je učitelja koji se nisu iskazali ali naspram tome uspjeh je nadmašio neprofesionalnost. Zatim je istaknuo bratstvo i jedinstveno Hrvata i Srba u Dalmaciji. Jedinstvo naroda je snažno pokazana kroz međusobnu podršku u obavljanju školskih obveza. Za kraj, poručuje kako duša ulazi u škole i kako su postale narodne učionice u kojima će se odgoj i obrazovanje odvijati u duhu shvaćanja i težnji narodno-oslobodilačkog pokreta.¹²⁹

Novinarski žanr teksta je vijest koja nije popraćena slikom. Izdanje novina se sastoji od četiri stranice i vijest se nalazi na 2. Stranici. Zauzima 1/8 cjelokupne stranice. Kao autor navodi se učitelj A. Kursar. Zadnjom analizom članka, vidi se statističko povećanje uspjeha u školama

¹²⁹ KURSAR, A.: Osnovne škole u Dalmaciji u prvoj godini rada poslije oslobođenja, *Slobodna Dalmacija*, br. 199, 22.08.1945., p. 2.

nakon oslobađanja teritorija Hrvatske. Skoro svi gradovi i sela uspjela su u borbi protiv nepismenosti i obrazovanja. Krajem rata, otvorene su sve škole i uspjeh je nenadmašiv.

Kursar započinje tekst spomenom izazovne prošlosti u kojoj su se ljudi suočavali s glađu, siromaštvom i ograničenim pristupom obrazovanju. U sadržaju se prikazuje značajan pomak nakon oslobođenja, naglašavajući neočekivani porast otvaranja škola. To podrazumijeva davanje prednosti obrazovanju, čak i usred ratnih uvjeta, prikazujući predanost široj društvenoj dobrobiti. Sadržaj se fokusira na konkretne primjere, posebno ističući područje Trogira i Dalmatinske obale. Ovo naglašava otpornost i odlučnost raznih gradova da promiču pismenost i obrazovanje unatoč izazovima rata. Spominjanje učitelja koji su pokazali nesebičnost i predanost dodaje ljudsku dimenziju, prikazujući nastavnike kao zagovornike napretka. Kao značajan aspekt nameće se tema bratstva i jedinstva Hrvata i Srba u Dalmaciji. Tekst sugerira da se to jedinstvo snažno očitovalo u međusobnoj podršci školskim obvezama, prikazujući duh suradnje u potrazi za obrazovanjem. To jedinstvo prikazuje pozitivan društveni pomak. Također, označava zajedničku predanost ponovnoj izgradnji zajednice kroz obrazovanje. U zaključnim napomenama naglašena je simbolična transformacija škola u nacionalne učionice usklađene s duhom narodnooslobodilačkog pokreta. Tekst sugerira prilagodbu obrazovanja sa širim idealima razumijevanja i težnjama oslobodilačkog pokreta, prikazujući škole kao ključna središta za oblikovanje budućnosti oslobođenog društva.

8. ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

U ovom dijelu diplomskog rada raspravljat će se ranije postavljeni ciljevi istraživanja. Za potrebe ovog istraživanja postavljena su dva cilja predmetnog istraživanja i četiri istraživačka pitanja. Rezultati istraživanja su dobiveni analizom 118 tekstova objavljenih u tiskovini *Slobodna Dalmacija* između 1943. i 1945. godine, koristeći kvantitativne i kvalitativne metode analize. Podaci su prikupljeni iz arhive *Slobodne Dalmacije*.

Prvi cilj istraživanja bio je provesti kvantitativnu analizu sadržaja u tiskovini od 1943. do 1945. godine, analizirati novinske članke, naslove i fotografije o obrazovanju. Kvantitativnom analizom prepoznaju se i razumiju naslovi koji prevladaju tijekom Drugog svjetskog rata u *Slobodnoj Dalmaciji*. Kvantitativna metoda dala je preciznu sliku prikaza različitih obrazovnih materijala, društvenih i političkih događanja. Prema kvantitativnoj metodi analizirano je 118 tekstova, jedan tekst iz 1943. godine, 18 iz 1945. godine, te najviše 99 tekstova iz 1945. godine. Odabir tekstova nije namjeran, već je primjetno kako je 1943. godine u arhivi *Slobodne Dalmacije* samo jedan članak napisan na temu obrazovanja i školstva. 1944. godine tema obrazovanja se sve više razvija i piše, ali ipak oslobođenjem različitih teritorija Hrvatske, omogućilo je građanima 1945. godine više saznanja o borbi obrazovanja i školstva. Podjelom tekstova na vrste žanrova, uglavnom prevladaju vijesti kao glavni novinarski žanr tematike istraživanja. Uglavnom su prevladavale kratke vijesti o otvorenju školstva i obavijesti učenicima za upis u škole. Sljedećom analizom naslova tekstova, uočava se potpis samo 16 autora, dok ostala 102 ostaju nepoznata. Od 118 tekstova samo 7 su grafički opremljena s tekстом. Svaka slika ispod je imala i naziv slike u crno bijeloj boji. Prevladavajuće stranice objavljenih naslova nalazile su se na 2., 3. i 4. stranci. Kada bi bio primjerak izdanja tiskovine od 8 stranica, više tekstova je objavljeno na samoj 8. stranici. Daljnjim napretkom i godinama vidi se promjena iz izdanja tiskovine od dvije stranice na četiri, te naposljetku i na osam stranica. Prevladavajuća veličina tekstova unutar novinskog prostora je $\frac{1}{16}$. Razlog tome su male kratke vijesti ili čak obavijesti upućene učenicima i studentima. Na samim zadnjim stranicama tiskovine pored oglasa najčešće su bile pisane kratke vijesti ili obavijesti. Nažalost, nije bilo ni jednog teksta koji je završio na naslovnici ili zauzimao cijelu stranice tiskovine na temu obrazovanja. Ipak je 11 tekstova popunilo pola stranice na problematiku obrazovanja i školstva. Područje koje su najviše pokrivali tekstovi koji se tiču teme istraživanja je Splitsko – dalmatinska županija. Razlog tome može biti i sama prijestolnica tiskovine *Slobodne Dalmacije*

kao i također sam naslov tiskovine koji najviše pokriva područje Dalmacije. Najveći postotak udjela imaju tekstovi koji se odnose na podizanje školstva, odnosno njih 58. S 24% prevladavaju tekstovi koji povezuju politiku s obrazovanjem. Nakon toga, s 13% slijede tekstovi koji prikazuju uspjeh učenika i studenata na oslobođenim područjima, te i upise u tečajeve koje se organiziraju. Tematika nepismenosti obuhvaća svega 5% tekstova.

Iz kvalitativne analize sadržaja, prikazani su i analizirani tekstovi koji spominju problem nepismenosti promatranog razdoblja. Nepismenost je bila teška borba tog vremena s kojima su se građani često suočavali. Različite neprilike i nepogodnosti pomagale su u sprječavanju i edukacije naroda. Prema tekstovima *Borba protiv nepismenosti* i *U borbi protiv nepismenosti*, eliminacija nepismenosti nije bila samo radi dobiti već i želja građana za bolju i obrazovnu budućnost nakon rata. Uzroci i posljedice ovog društvenog problema mogu se očitati iz sljedećih analiza tekstova i njihovih sadržaja. Iz prvog analiziranog teksta iz 1943. godine, rješava se problem nepismenosti kroz obrazovnu intervenciju. U tom razdoblju eliminacija tog problema bila je ključna upravo zbog posljedica početka rata koji je utjecao na tu godinu i broj nepismenih. U izvješću "U Dalmaciji se otvaraju škole i čitaonice", također se spominje analfabetski tečaj ali za starije osobe koje se bore protiv nepismenosti prilagodbom obrazovnih programa različitim dobnim skupinama. Prije svega školstvu je glavni cilj bio preoblikovanje sustava u skladu s ciljevima narodnooslobodilačkog pokreta. To nam govori tekst "O našem školstvu", gdje vlasti ZAVNOH-a unose nove reforme, ponovnu izgradnju školskih zgrada te jezičnu promjenu. Taj cilj se uspio ostvariti, što nam i govori tekst "Osnovne škole u Dalmaciji" u prvoj godini rada poslije oslobođenja. Iz naslova tiskovine i samog sadržaja može se uočiti isticanje uloge nastavnika, profesora i učitelja. Analizirani tekstovi kao *Učitelji pioniri unapređenja sela*, ističe se njihova uloga odgovorne osobe u kontekstu obnove prije i nakon oslobođenja. Isto tako u tekstu "Osnovne škole u Dalmaciji" u prvoj godini rada nakon oslobođenja, učitelji su pokazali nesebičnost i predanost koje prikazuje nastavnike kao zagovornike napretka obrazovnog sustava.

Četiri istraživačka pitanja proizlaze iz ciljeva istraživanja koji su navedeni i objašnjeni. Prvo istraživačko pitanje je bilo koliko je udio članaka o obrazovanju u ukupnom istraživačkom korpusu. Prema određenom i istraženom razdoblju, od 1943. do 1945. godine, 118 tekstova je pokrilo temu obrazovanja. Povezano prvim istraživačkim pitanjem, iz drugog istraživačkog pitanja saznaje se koliki je udio tekstova napisan na temu nepismenosti građana. Treće istraživačko pitanje odgovara koliko je udio članaka koji povezuje politiku i obrazovanje. Od

sveukupno 118 tekstova, njih 28 odnosno 24% tekstova povezuje politiku i obrazovanje. Kroz poglavlje Uloga ZAVNOH-a i NOO-a u Hrvatskom školstvu, vidi se utjecaj državnih i ostalih zakonodavnih tijela na obrazovni sustav. Zadnje pitanje, koja je vrsta novinarskog žanra najzastupljenija u ukupnom istraživačkom korpusu odgovoreno je u istraživačkom dijelu kvantitativna analize gdje se doznaje da je od sveukupno 118 tekstova, prevladava 98% vijesti.

9. ZAKLJUČAK

Diplomski rad razmotrio je značajna pitanja obrazovanja u Hrvatskoj tijekom Drugog svjetskog rata kroz prizmu medija, s fokusom na članke *Slobodne Dalmacije*. Tradicionalni mediji, poput tiskovine *Slobodne Dalmacije*, imali su glavnu ulogu informiranja publike. Hrvatska je doživjela brojne političke promjene tijekom Drugog svjetskog rata, što je rezultiralo i promjene obrazovnog sustava. Kroz analizu medijskog sadržaja tiskovine, rad istražuje kako su se obrazovanje i školstvo razvijali tijekom godina. Također, cilj je prikazati kako su promjene odražavale političke i ideološke okolnosti tog vremena. Korištenje mješovite analize sadržaja, rezultiralo je boljim razumijevanjem političkog konteksta u Hrvatskoj tijekom i nakon Drugog Svjetskog rata. Analizirani su novinski članci o hrvatskom obrazovanju od 1943. do 1945. godine. Uzorkom su obuhvaćene naslovnice navedenih novina te je obrađeno 118 članaka u razdoblju od 1943. do 1945. godine. Prikazana je uloga i značaj školstva i obrazovanja za društvo i povijesni pregled Drugog Svjetskog rata tijekom godina. Naposljetku iznesen je kratak pregled tiskovine *Slobodna Dalmacija*, od njegova osnutka do danas. Analiza tema vezanih uz obrazovanje otkrila je složenost medijskog praćenja obrazovnih tema tijekom ratnog razdoblja. Zaključci pokazuju da je obrazovanje imalo ključnu ulogu u životima naroda, ali je bilo osjetljivo na promjene ovisno o političkim trendovima.

Diplomski rad imao je dva cilja. Prvi cilj je usmjeren na prepoznavanje i razumijevanje obrazovnih tema prevladavajućih u mediju tijekom kritičnog razdoblja Drugog svjetskog rata. Analizom teksta zaključeno je kako najviše prevladavaju vijesti kao novinarski žanr. Većina tekstova ostala je bez potpisa autora, dok je njih 16 ostalo poznato i označeno u povijesti. Dalje je zaključeno kako je od 118 analiziranih tekstova njih 7 opremljeno slikom u crno bijeloj boji. Prevladavaju 2., 3., i 4., tiskovina. Prevladavajuća veličina tekstova unutar novinskog prostora je $\frac{1}{16}$, te područje koje je najviše pokrivalo tekstove koje se tiču teme istraživanja je Splitsko – dalmatinska županija. Glavna tema tekstova tijekom Drugog svjetskog rata je bila podizanje školstva na prostorima Hrvatske, a zadnja je tema nepismenosti.

Za drugi cilj rad je istražio elemente nepismenosti, kao što su njezini uzroci, posljedice i potencijalne strategije i inicijative za rješavanje ovog problema. To je postignuto kvalitativnom analizom tekstova iz kojih je zaključeno kako je nepismenost bila teška borba tog vremena. Unatoč različitim nepogodama i neprilikama, građane Hrvatske ništa nije omelo u podizanju obrazovanja i školstva. Političkim tijelima glavni cilj obrazovanja je bilo preoblikovanje

sustava u skladu s ciljevima narodnooslobodilačkog pokreta. Taj cilj se uspio ostvariti iz prikazanih analiziranih tekstova. Također, politička tijela zagovarala su za pravo bratstvo i jedinstvo naroda. Što nas dovodi do isticanje uloge nastavnika, profesora i učitelja. Oni su prikazani ne samo kao adekvatni ljudi koji uče djecu, nego su prikazani i kao zagovornici napretka obrazovnog sustava.

Iz istraživačkih pitanja utvrdio se udio tekstova o obrazovanju u ukupnom istraživačkom korpusu kako bi se kvantificirala prisutnost obrazovnih tema u istraživanom periodu. Isto tako, istraženi su udjeli tekstova koji se bave temom nepismenosti građana kako bi se istražila pažnja medija prema ovom značajnom obrazovnom izazovu. Također, utvrđeni su tekstovi koji uspostavljaju povezanost između političkih tema i obrazovanja s ciljem razumijevanja interakcije između političkih pitanja i sektora obrazovanja. Identificiran je najzastupljeniji novinarski žanr u ukupnom istraživačkom korpusu kako bi se dobio uvid u stil i pristup novinarstva koji prevladava u kontekstu obrazovnih tema.

Važno je istaknuti ograničenje istraživanja, uključujući fokus na jedan medij i odabrano specifično razdoblje. Istraživanje potvrđuje kako je obrazovanje tijekom Drugog svjetskog rata bilo kompleksno i dinamično. Obrazovno područje sustava doživjelo je različite nagle promjene koje su utjecale na školstvo i prosvjetu tog razdoblja koje se mogu i vidjeti i danas. Razumijevanje ovog istraživanja ključno je za daljnju konceptualizaciju povijesnih događaja i njihovog utjecaja na obrazovanje. Ključnu ulogu imao je i medij *Slobodna Dalmacija*, koja se unatoč ratu i političkim problemima, izborila za objavljivanje razne problematike za slobodu naroda i poticanje naroda za poboljšanje obrazovanja, a samim time i kvalitetu života.

SAŽETAK

Tema diplomskog rada je Medijski prikaz obrazovanja za vrijeme Drugog svjetskog rata u *Slobodnoj Dalmaciji* s pomoću metode analize sadržaja. Članci u promatranom razdoblju, od 1943. do 1945. godine prikupljeni su s pomoću arhive *Slobodne Dalmacije*.

Rad je strukturiran u teorijski i istraživački segment. U teorijskim poglavljima saznaje se povijesni pregled hrvatskog obrazovanja tijekom godina Drugog svjetskog rata, utjecaj uloge ZAVNOH-a i NOO-a na obrazovni sustav i kratak pregled povijesti novina iz kojeg je prikupljen potreban materijal za analizu. Analizom članaka s pomoću kvantitativne i kvalitativne metode, u istraživačkom djelu odgovorilo se na četiri postavljena istraživačka pitanja i na koje ciljeve se rad fokusirao.

Pregledom literature daje se dublji uvid u društveno-politički kontekst, kao stanje i razina školskog obrazovanja u Hrvatskoj. Istraživanje doprinosi razumijevanju odnosa medija i obrazovanja u ratnom kontekstu. Rad pruža osnovu za daljnja istraživanja o utjecaju medijskog izvještavanja na percepciju obrazovanja tijekom ratnog razdoblja.

Ključne riječi: obrazovanje, Drugi svjetski rat, nepismenost, politika, *Slobodna Dalmacija*

SUMMARY

Media coverage of education during the World War II in *Slobodna Dalmacija*

The topic of the diploma thesis is the media representation of education during the Second World War in Slobodna Dalmatia using the method of content analysis. Articles in the observed period, from 1943. to 1945., were collected using the archives of *Slobodna Dalmacija*.

The work is divided into a theoretical and a research part. The theoretical chapters provide a historical overview of Croatian education during the Second World War, the impact of the role of ZAVNOH and NOO on the education system, and a brief historical overview of newspapers from which the necessary material for analysis was taken. By analyzing the articles using quantitative and qualitative methods, the research work answered four research questions and what goals the work focused on.

The literature review provides a deeper insight into the socio-political context, as well as the state and level of school education in Croatia. The research contributes to the understanding of the relationship between media and education in the context of war. The work provides a basis for further research on the impact of media reporting on the perception of education during the war period.

Keywords: education, World War II, illiteracy, politics, *Slobodna Dalmacija*

POPIS LITERATURE

Knjige

1. BAKIĆ, L., BATINIĆ, Š., BRAČIĆ, M, et., al.: *Stoljeće djeteta u Hrvatskoj – djetinjstvo i školovanje u 20. Stoljeću*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2019.
2. FRANKOVIĆ, D., LONČAR LJ., GODLER, LJ., et., al.: *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško – književni zbor, Zagreb, 1958.
3. MUNJIZA, E.: *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Grafika d. o. o., Osijek, 2009.
4. NOVAK, B.: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
5. *Osam desetljeća Slobodne Dalmacije*, Hanza Media, Zagreb, 2023.
6. SIROTKOVIĆ, H.: *ZAVNOH. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske*, Dom i svijet, Zagreb, 2003.
7. SPEHNJAK, K.: *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945.-1952.*, Dom i svijet, Zagreb, 2002.
8. ŽALAC, T.: *Škola u ratu i revoluciji, školstvo i prosvjeta u hrvatskoj 1941.-1945.*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.

Novinski članci

1. Analfabetski tečaj, *Slobodna Dalmacija*, br. 30, 21.09.1943.
2. KURSAR, A.: Osnovne škole u Dalmaciji u prvoj godini rada poslije oslobođenja, *Slobodna Dalmacija*, br. 199, 22.08.1945.
3. MOROVIĆ, M.: Učitelji – pioniri unapređenja sela, *Slobodna Dalmacija*, br. 126, 04.03.1945.
4. TOŠIĆ, I.: Borba protiv nepismenosti, *Slobodna Dalmacija*, br. 96, 21.12.1944.
5. O našem školstvu, *Slobodna Dalmacija*, br. 75, 04.11.1944.
6. U Splitu je otvoreno pučko sveučilište, *Slobodna Dalmacija*, br. 84, 52.11.1944.
7. U Dalmaciji se otvaraju škole i čitaonice, *Slobodna Dalmacija*, br. 92, 12.12.1944.
8. U borbu protiv nepismenosti, *Slobodna Dalmacija*, br. 158, 20.05.1945.
9. U Zadru je otvorena osnovna škola za talijansku manjinu, *Slobodna Dalmacija*, br. 170, 17.06.1945.

Znanstveni članci

1. CVJETIĆANIN, S, SAKAČ, M., SUČEVIĆ, V.: *Obrazovanje nastavnika i učitelja u europskom konceptu kvalitete obrazovanja zasnovanom na kompetencijama*, *Život i škola*, br. 25 (1), 2011., <https://hrcak.srce.hr/file/106652> (22.02.2024.)
2. JENSEN, K.B.: *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and quantitative methodologies*, Routledge, London i New York, 2002., http://soniapsebastiao.weebly.com/uploads/2/0/3/9/20393123/ebook_handbook-of-mediaand-communication-research.pdf (15.12.2023.)
3. JURČEVIĆ, J.: *Koncepcija i djelovanje jugoslavenske komunističke strukture za osvajanje obrazovnog i kulturnog sustava u Hrvatskoj 1944. i 1945. godine*, *Mostariensia*, vol. 18 (1 - 2), 2014., <https://hrcak.srce.hr/file/197770> (22.02.2024.)
4. MILJAN, G.: *Fašizam, sport i mladež – ideja i uloga tjelesnog odgoja i sporta u odgoju i organizaciji Ustaške mladeži*, 1941. – 1945., vol. 46., Zagreb, 2014., <https://hrcak.srce.hr/file/32799> (22.02.2024.)
5. MOROVIĆ, H.: *Popis članaka o konzervatorstvu, arheologiji i urbanizmu u splitskom listu Slobodna Dalmacija od 1943. do 1975. godine*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 22 (1), 1980., <https://hrcak.srce.hr/160296> (22.02.2024.)
6. NAIDU-VALENTINE, R.: *Comparison of Quantitative and Qualitative Data Analysis in a Mixed Method Approach*, Vol 1. (1), 2023., https://www.researchgate.net/publication/375182305_Title_Comparison_of_Quantitative_and_Qualitative_Data_Analysis_in_a_Mixed_Method_Approach (15.12.2023.)
7. OGRIZOVIĆ, M.: *Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, vol. 11., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1981., <https://hrcak.srce.hr/21757> (30.11.2023.)

Stručni članci

1. CVJETIĆANIN, S, SAKAČ, M., SUČEVIĆ, V.: *Obrazovanje nastavnika i učitelja u europskom konceptu kvalitete obrazovanja zasnovanom na kompetencijama*, *Život i škola*, br. 25 (1), 2011., <https://hrcak.srce.hr/file/106652> (22.02.2024.)

Internetske stranice

1. Academic dictionaries and encyclopedias, <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/973968> (21.12.2023.)
2. BENIĆ, D., ŠEPAK, M., et. al.: *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske*, Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=67105> (28.11.2023.)
3. *Slobodna Dalmacija*, *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56660> (14.11.2023.)

POPIS SLIKA, TABLICA I GRAFIKONA

Slike:

Slika 1. Analitička matrica	10
Slika 2. Nastavni plan i program osnovne škole	36
Slika 3. Predmeti tromjesečnih učiteljskih tečajeva	38
Slika 4. Predmeti peteromjesečnih učiteljskih tečajeva.....	39
Slika 5. Nastavni plan i program srednje škole	41

Tablice:

Tablica 1. Klasifikacija tekstova prema novinskom žanru.....	43
Tablica 2. Autori tekstova o školstvu u Hrvatskoj	44
Tablica 3. Grafička opremljenost tekstova.....	46
Tablica 4. Analiza tekstova prema smještaju unutar novinskog prostora	46
Tablica 5. Veličina teksta na stranici.....	48
Tablica 6. Analiza teksta prema geografskom fokusu.....	49
Tablica 7. Podjela teksta na tematiku	50

Grafikoni:

Grafikon 1. Klasifikacija tekstova prema novinskom žanru	44
Grafikon 2. Autori tekstova o školstvu u Hrvatskoj.....	45
Grafikon 3. Grafička opremljenost teksta	46
Grafikon 4. Analiza teksta prema smještaju unutar novinskog prostora	47
Grafikon 5. Veličina teksta na stranici	48
Grafikon 6. Analiza teksta prema geografskom fokusu	49
Grafikon 7. Podjela teksta na tematiku.....	50

ŽIVOTOPIS

Barbara Čemeljić

Datum rođenja: 08/03/2000 | **Državljanstvo:** hrvatsko | **Spol:** Žensko | **Telefonski broj:**

(+385) 994391757 (Mobilni telefon) | **E-adresa:** bcemeljic@gmail.com |

Adresa: Lungo Mare 22c, 23251, Otok Pag, Mandre, Hrvatska (Kućna)

● RADNO ISKUSTVO

18/07/2023 – TRENUTAČNO Novalja, Hrvatska

POMOĆNI KNJIGOVOĐA PARPAROT D.O.O.

- slaganje dokumentacije
- knjiženje ulaznih i izlaznih računa
- knjiženje izvoda
- pomoć pri obračunu plaća
- slanje obrazaca nadležnim institucijama

24/06/2022 – 31/08/2022 Otok Pag, Mandre, Hrvatska

DJELATNICA TURISTIČKE ZAJEDNICE KOLAN-MANDRE TZO KOLAN - MANDRE

- informiranje turista o znamenitostima, događajima i općenito privlačnostima Općine
- pružanje ostalih turističkih informacija
- rad u eVisitoru (prijava i odjava turista, unos novih obveznika i dr.)
- ispomoć pri realizaciji manifestacija u organizaciji Zajednice
- drugi poslovi u skladu sa Zakonom, a prema naputcima direktora Ureda

01/07/2021 – 01/09/2021 Otok Pag, Šimuni, Hrvatska

PRIMANJE REZERVACIJA SPORT NAUTIKA D.O.O.

- primanje rezervacija
- prodaja karata u svrhu prijevoznih usluga domaćim i stranim turistima
- informiranje i komuniciranje sa stranim i domaćim turistima

28/06/2020 – 31/08/2020 Otok Pag, Mandre, Hrvatska

PRODAVAČICA HRANE SLATKO I SLANO D.O.O.

Razni poslovi.

01/06/2019 – 01/10/2019 Otok Pag, Mandre, Hrvatska

SOBARICA APARTMANI "ELIDVINA"

Čišćenje, pospremanje i održavanje apartmana prema visokim standardima.

01/07/2018 – 01/09/2018 Otok Pag, Mandre, Hrvatska

DJELATNICA TURISTIČKE ZAJEDNICE KOLAN-MANDRE TURISTIČKA ZAJEDNICA KOLAN-MANDRE

- informiranje turista o znamenitostima, događajima i općenito privlačnostima Općine
- pružanje ostalih turističkih informacija
- rad u eVisitoru (prijava i odjava turista, unos novih obveznika i dr.)
- ispomoć pri realizaciji manifestacija u organizaciji Zajednice
- drugi poslovi u skladu sa Zakonom, a prema naputcima direktora Ureda

● OBRAZOVANJE I OSPOSOBLJAVANJE

05/10/2021 – TRENUTAČNO Zadar, Hrvatska

2. GODINA DIPLOMSKOG STUDIJA NOVINARSTVO I ODNOSI S JAVNOSTIMA Sveučilište u Zadru

17/02/2023 – 26/06/2023 Zadar, Hrvatska

ERASMUS PLUS MOBILITY Sveučilište u Zadru

02/03/2022 – 01/06/2022 Zadar, Hrvatska

STRUČNA NOVINARSKA PRAKSA Novi radio Zadar, Slobodna Dalmacija, Diadora TV

Adresa Splitska ulica 3, Narodni Trg 5, Ul. Franka Lisice 93, 23200, Zadar, Hrvatska |

Internetske stranice <https://zadarski.slobodnadalmacija.hr/zadar/4-kantuna/kupnja-stana-ili-iznajmljivanje-sva-novogradnja-ide-za-turizam-a-mlade-obitelji-nemaju-gdje-zivjeti-agenti-subvencije-poskuplju-stambene-kvadrata-1191067>

01/10/2018 – 10/09/2021 Zadar, Hrvatska

PRVOSTUPNIK PREDDIPLOMSKOG STUDIJA KULTURA I TURIZAM Sveučilište u Zadru

Adresa Ul. dr. Franje Tuđmana 24i, 23000, Zadar, Hrvatska

01/09/2014 – 25/05/2018 Zadar, Hrvatska

HOTELIJERSKO TURISTIČKI TEHNIČAR Hotelijersko turistička i ugostiteljska škola Zadar

Adresa Ul. Antuna Gustava Matoša 40, 23000, Zadar, Hrvatska

05/10/2017 – 23/10/2017 Bergamo, Italija

ERASMUS STRUČNA PRAKSA iCREATOURS

Adresa Via Betty Ambiveri, 9/B, 24126, Bergamo, Italija

● JEZIČNE VJEŠTINE

Materinski jezik/jezici: **HRVATSKI**

Drugi jezici:

	RAZUMIJEVANJE		GOVOR		PISANJE
	Slušanje	Čitanje	Govorna produkcija	Govorna interakcija	
ENGLESKI	C2	C2	C2	C2	C1
TALIJANSKI	B2	B2	B1	B1	B1
ŠPANJOLSKI	B1	B1	B1	B1	B1

Razine: A1 i A2: temeljni korisnik; B1 i B2: samostalni korisnik; C1 i C2: Iskusni korisnik

● DIGITALNE VJEŠTINE

Internet | MS Office (Word Excel PowerPoint) | Komunikacijski programi (Skype Zoom TeamViewer) | Društvene mreže | Canva | Pixabay | Google Suite (Gmail Google Meet Google Docs Google Sheet Google Sites) | wix.com

● DODATNE INFORMACIJE

ORGANIZACIJSKE VJEŠTINE

Organizacijske vještine Odličnih organizacijskih vještina i vještina kvalitetnog izvršavanja poslovnih zadataka (samostalno i u timu), stečenih u prethodnom radu.